

Nytt tiår, nye muligheter

Godt nyttår på etterskudd, kjære lesere! Hvordan ser det nye året ut så langt? Ikke så ulikt fjoråret? Vi får i så fall håpe det er et gode. For NNK's del startet det nye året trivelig og lovende, med en 20. dagsjul-fest på kafe Asylet på Grønland. Dette var en fest redaksjonen arrangerte til ære for alle våre frivillige tekstskribenter, i anledning «salmenummeret» vårt (NNK 6/19). Uten folk som dere blir det ikke noe NNK! Og vi har alltid bruk for nye skribenter. I delen «Aktuelt» finner dere Valborg Stenes «Ode til alle tekstgjennomgåere». Dere vil også finne Notto Thelles erfaringsbaserte refleksjoner over det å jobbe fram en tekstgjennomgang. Thelle er en av dem som har skrevet lengst for NNK, en trofast bidragsyter over adskillige tiår, og som bringer kontinuiteten med seg inn i et nytt tiår. I denne delen av NNK trykker vi også et korrespondansebrev fra festen skrevet av Ragnhild Opsahl, som tar pulsen på stemningen.

På vei inn i et nytt tiår er det viktig å glede seg over lyspunktene i tilværelsen. Bildet er imidlertid oftest sammensatt. I magasin-delen trykker vi en artikkel av Anne Hege Grung som følger opp en sentral tematikk i flere av NNK's 2019-utgaver, nemlig ambivalensen i det multireligiøse og flerkulturelle samfunnet: på den ene siden mulighetene som situasjonen gir for dialog, overskridende fellesskap og horisontutvidelse, og på den andre siden usikkerhetsmomenter og politiske spenninger relatert til den økende kulturelle kompleksiteten. Sist år satte NNK blant annet søkelyset på høyreekstremes bruk av den kristne tradisjonen i sin identitetspolitikk overfor islam. På Det teologiske fakultet ble 2020 innledet av foredraget «The Bible as a Text of Terror - Anders Behring Breivik and Right Wing Discourse on Religion» med Dr. Hannah Strømmen, bibelforsker fra universitetet i Chichester. Statskanalen NRK innleder 2020 med en ny serie om 22. juli, laget fra perspektivet

til de som mange som hjalp til i kjølvannet av angrepet. Vi vet kirken var en av institusjonene som fikk gode skussmål for sin innsats i 2011, og i 2019 belyste NNK også hvordan kirkens dialogarbeid ble avgjørende da terroreren igjen slo ned, i en liten moske på Skui. Vi trykket også en felles bønn utformet av Steinar Ims fra Mellomkirkelig Råd og Basim Ghozlan fra Muslimske Dialognettverk, eksempler på brobygging og overskridende fellesskap. Kirken bringer ressurser inn i tiden som ligger foran, ressurser som ligger i budskapet, ritualene, sangen, den liturgiske rikdommen. Noe av det spesielle med slike uttrykk, er at de er skrevet inn i bestemte situasjoner som de overlever. De skaper ny mening, vokser, endres og virker inn i nye situasjoner. Vi trykker en slik ressurs, en bønn, opprinnelig skrevet for kvinner og barn i krig av Rosemarie Køhn, som fylte 80 år i 2019. Vi tar den med fra det ambivalente tiåret vi nettopp har forlatt, og den peker fremover i tiåret vi nå er trådt inn i. En liten tekst som kanskje kan skape ny mening og virke inn i tiden som ligger foran, bidra til vekst og endring, skape flere lyspunkter. NNK ønsker våre lesere et godt nytt tiår!

Halvard Johannessen
redaktør

Redaksjonen oppfordrer fortsatt alle abonnenter til å sende inn e-postadressen sin til **nytt-norsk-kirkeblad@teologi.uio.no** om du ikke har gjort det allerede. Vi går over til elektronisk fakturering av kostnads- og miljøhensyn, men mangler fortsatt mange epostadresser. Meld gjerne fra til oss hvis du ønsker studentpris eller pensjonistpris på bladet i 2020. Husk også å melde fra hvis du bytter epostadresse eller vanlig postadresse. Vi gjør vårt beste for å oppspore flyttede abonnenter, men vil gjerne unngå at dere mottar bladet forsinket når vi blir nødt til å ettersende manuelt.

Vennlig hilsen
Marte Holm Simonsen
redaksjonssekretær"

Magasin

«Islam er Norges nest største religion. Hva føler du nå?»

Innlegg på Jervell- og alumniseminarer 2019

Tidligere i år var jeg med på å arrangere en konferanse i Sarajevo i regi av ESITIS, European Society for Intercultural Theology and Interreligious Studies. Tittelen for konferansen var “The hope and despair of religions: Exploring the nexus of theory and practice”. Vi tok opp flere temaer, og ett av dem var kristen apokalyptikk. Et annet var religiøse tradisjoners muligheter til å være en ressurs for å bearbeide menneskers fysiske og mentale traumer. Begge tema var aktuelle i den geopolitiske konteksten vi møttes i og dens nære historie.

I innledningsforedraget til konferansen snakket jeg om at følelser kan være en viktig kilde til informasjon og en viktig ansporing til refleksjon. Spørsmålet «Hva føler du nå» fungerer paradisk som et masete spørsmål å stille noen som nettopp har gått femmila, løpt et maratonløp eller vunnet millioner i lotto. Jeg fant selv på overskriften for dette innlegget, og jeg valgte det delvis for å kunne raljere over denne måten å utrykke seg på. Som om det kommer som en overraskelse på dere at islam er Norges nest største religion. Som om følelser skal ha noe med dette å gjøre. Dette kunne vært en enquete på Resett eller på document.no.

Men dette er ikke en enquete på et innvandringskritisk nettsted med negative forforståelser av islam. Det er et innlegg på Jervellseminaret, og det skal handle om islam og følelser i Norge. Helt nylig har dette faktisk blitt tatt opp på regjeringensnivå: Regjeringen vår har nettopp bestemt at det skal lages en handlingsplan mot muslimhat. Hat er vel en følelse?

Kulturminister Trine Skei Grande sier i VG 22. august:

Målet med handlingsplanen er å forebygge og hindre rasisme og diskriminering av muslimer, og mot personer som antas å være muslimer. – Vi har en rekke undersøkelser som viser fordommer. Negative holdninger til muslimer er et problem, sier kulturminister Trine Skei Grande på en pressekonferanse torsdag ettermiddag. Hun sier problemet er ytterligere aktualisert på bakgrunn av angrepet mot Bærumsmoskeen. – Samfunnsutviklingen med økt hets mot muslimer gir økt grunn til bekymring, sier Grande.

Venstrepolitiker Abid Raja legger til i den samme artikkelen:

- Det er ikke sunt for norske barn og ungdom å vokse opp med å hate muslimer. Når samfunnsdebattanter, naboer og voksne skriver groteske ting om muslimer og hva de fortjener, sier dette hatet åpenbart inn hos de unge, sier venstrepolitikeren og legger til: – Dette handler ikke bare om at det er synd på muslimene og at vi må beskytte dem, men om at norske barn fortjener å vokse opp i et rasismefritt samfunn der man ikke hater verken muslimer eller jøder.

Jeg har lyst til å dele en fortelling med dere. For noen uker siden var jeg i Drammen på arrangementet til Kirkelig Dialogsenter Drammen «Tro og tillit i polariseringens tid». Der fortalte jeg sammen med Faruk Terzic, en bosnisk-norsk imam, om kontaktgruppa for Islamsk råd Norge og Mellomkirkelig råd for den norske kirke sitt arbeid. Han fortalte hvordan han etter angrepet i Al-Noor moskeen i Bærum i august 2019 lyttet på en annen måte enn før når han ledet bønnen i moskeen. Hvis døren åpnet seg og noen kom inn, forsøkte han å lytte etter hvordan skrittene kom nærmere: Hvem var det som kom? Var det et barn, var det en voksen, var det noen som bar på et våpen?

For et par år siden satte Mellomkirkelig råd for den norske kirke i gang et prosjekt som fikk tittelen «Frykt ikke». Ideen bak var møte et behov man tenkte seg at mange i Den norske kirke og i den norske befolkningen for øvrig hadde: Man ønsket å komme i

samtale med dem som følte frykt i forhold til islam og muslimer, og frykt for samfunnsendringer som en følge av innvandring og religiøs pluralisering. Den norske kirke har på sentralt og lokalt hold vært aktiv i å etablere dialoger og samtaler med muslimer og muslimske trossamfunn. Spørsmålet i dette «Frykt ikke» prosjektet var: Hvem er det som ikke kommer på disse dialogmøtene, hvem føler en uro over utviklingen uten å ha noe sted å snakke om det? Kan vi skape en samtale som ikke gjør at noen føler seg stigmatisert fordi de føler frykt over dette, men bare etablere et sted der de kan artikulere sine følelser? Tanken bak er selvfølgelig at åpenhet og aksept skaper trygghet, og trygghet skaper frihet og en følelse av fellesskap.

«Frykt ikke» er den første delen av budskapet englene kom med til hyrdene på Betlehemsmarken i juleevangeliet. Men - forsvinner frykt hvis noen sier «Frykt ikke», om det er engler aldri så mye?

Frykt har alltid en kontekst. Den hører hjemme i en større fortelling. I vår tid er svært mange av inntrykkene vi får mediert. Inntrykkene er ikke basert på direkte erfaringer vi gjør, men på bilder og fortellinger vi får del i via andre. Omfanget av inntrykk er stort, og mediebildet har noen mønstre. Ofte får vi del i katastrofefortellinger vi ikke er en del av og ikke kan påvirke.

Forskning på forholdet mellom islamske majoritetssamfunn og det vi ofte tenker på som den vestlige verden er et stort temafelt, både historisk og nåtidig. Mye eldre forskning bygger på en forståelse av religion og kultur som noe statisk, der kulturer og religioner er relativt ensartede og stabile størrelser med klare grenser og faste verdier. Nå tar forskning i disse feltene i større og større grad inn over seg kulturer og religioners mangfold og kompleksitet både historisk og nåtidig. Religiøse tradisjoner og kulturer har også komplekse relasjonelle forbindelser via tekster, fortellinger og mennesker. Da jeg var PhD-stipendiat på CULCOM-prosjektet hadde vi som ett av våre forskningsmål å dekonstruere majoriteten, det vi si å vise at det som ble sett på som den norske majoritetsbefolkningen var en sammensatt gruppe med mange undergrupper. Sakte har det vi kan kalle fler-kultur og kulturmiks blitt noe mange har vent seg til å leve

godt med her i landet. Det gjør oss mer internasjonale. Vi får tilgang til flere matretter. Det er blitt OK at folk kler seg litt forskjellig (det var det ikke da jeg var tenåring i Vestfold). Men konfliktene knyttet til kulturmiks og identitet har for en stor del blitt re-tolket inn i et religiøst paradigme, gjennom det vi kan kalle en etnifisering av religion. Dette skjer blant annet når man framholder religiøse identitetsmarkører og religiøs identitet som det viktigste ved hvem du er, særlig hvis du er en del av en minoritet. Hva er forskjellen på kultur og religion? Dette er et stort spørsmål i seg selv, og det er vanskeligere å komme til rette med enn vi tror. Men ofte er det en opplevd forskjell som er viktig i denne sammenhengen, nemlig den oppfatningen om at kulturer kan endres, de kan blandes, litt eller mye. Religiøse tradisjoner blir derimot ofte sett på som gjensidig utelukkende: Bare en av dem kan ha rett. Det kan oppstå et konkurranseforhold om sannheten. Hvilke følger får dette hvis vi overfører dette til hvordan vi lever sammen sosialt?

Min påstand er at det fører til en polarisering av befolkningen vår og en forflatning av religionen på en gang. Hvis forståelsen av at kristne og muslimer er fra to ulike verdener med helt forskjellige verdier og helt ulike verdensbilder som ikke har noe med hverandre å gjøre, og ikke bør ha det, har vi mistet *både* den kristne tradisjonens relasjonelle og komplekse historie, og det samtidige fellesskapet vi alle er avhengige av. Et samfunn med parallelle virkeligheter skaper ikke trygghet. Frykt er med på å etablere slike parallelle virkeligheter som ikke har kontakt med hverandre. Hvordan bryter vi den onde sirkelen?

Mange av oss føler ikke at vi er en del av den. Den foregår et annet sted, med de andre. Vi er opptatt av å skape gode fellesskap på tvers. Men vi er nødt til å være villige til å se dem som holder seg tilbake, holder seg inne, har mørke tanker om framtiden. Hva skal vi si til dem/oss? Den kristne teologien representerer i denne sammenhengen muligheter til å tolke. Den kan tolke fram parallelle virkeligheter, men den kan også tolke fram fellesskap og håp.

Jeg skal ta med litt trøst inn her fra professor i sosialantropologi Thomas Hylland Eriksen, som for noen år siden skrev en artikkel om gruppetilhørighet. Hans hovedpoeng var å utforske forskjellen på et «vi- og dere» perspektiv versus et «oss – og dem»-perspektiv mellom grupper. Gruppetilhørighet er ikke negativt. Det er nødvendig og menneskelig. Vi mennesker lager oss grupper vi er en del av, både små og store. Vårt medlemskap i gruppen kan hvile på ulike ting, både på ting vi velger og ting vi ikke velger, for eksempel etnisk bakgrunn. Men dette «vi-dere» versus «oss-dem» handler om hvilke valg grupper tar i forhold til andre grupper: Står de i kontakt, er de utadvendte? Et 'vi' kan tiltale et 'dere', men et 'oss' snakker *om* og ikke *med* et 'dem'.

Hvis vi tenker oss Den norske kirke som en gruppe, tenker jeg at vi bygger trygghet i gruppen gjennom både å være med på å skape et sted der vi alle har en følelse av å høre til, litt eller mye, men også gjennom å ha et «vi-dere» perspektiv i stedet for et «oss-dem» perspektiv. For mange av oss kan det være uvant at vi ikke har den dominerende posisjonen vi en gang hadde. Både tap av privilegier, men ikke minst, en følelse av risiko for å miste privilegier, kan skape frykt. Islam som Norges nest største religion er ikke en annen gruppe som er underlagt oss, eller som vi skal betrakte som noe som ikke hører hjemme her. Hvis vi tenker slik, trekker vi oss tilbake i et «oss-dem» perspektiv.

Hva føler dere om det?

Rosemaries bønn

Biskop Rosemarie Køhns bønn skrevet for Ingrid og Christen Halle til økumenisk fredsmesse i Lomskyrkja 9. november 1997

Herre Jesus Kristus,
 du som oppgav din herlighet hos Gud og delte barnets kår i verden;
 vi ber for alle barn som lever i utrygghet og angst,
 som lider under krigens og sultens redsler,
 og som ikke har et trygt hjem å bo i.

Du som ble født av jomfru Maria,
 vi ber deg for alle jordens mødre.
 Velsign dem i deres omsorg for sine barn, styrk dem når de kjenner uro
 og fortvilelse,
 hør deres rop og bønner
 og sett oss alle i stand til å gi jordens barn fremtid og håp.

Jesus Messias, Guds Sønn,
 du kom som et lys til verden og ropte ut et nådens år for alle underrykte
 og forfulgte.
 Vi ber deg: Gi mot til alle dem som kjemper for rettferdighet og fred.
 La dine troende over hele verden stå i forsoningens og fredens tjeneste,
 og la troens, håpets og kjærlighetens ild holdes brennende mellom oss.

Du som har all makt i himmel og på jord;
 La ikke menneskeverdet krenkes uten at noen griper inn.
 Bøy de mektiges viljer, la hat bli erstattet av vilje til forsoning,
 rasisme og undertrykkelse bli byttet ut med kampen for likeverd og
 rettferdighet for alle.

Du herlige skaper, kraftens ånd,
 kom og bo mellom oss på den jord du gav oss.
 Forny din kirke og gi menneskeheten gjennom din kirkes omsorg og
 vitnesbyrd tilbake troen på at forsoningens og forløsningens krefter
 fremdeles er virksomme.
 Ved Jesus Kristus, han som var og som er og som kommer

Tekstgjennomganger

3. søndag i fastetiden

15. mars 2020

1 Sam 18,6–14	Saul blir misunnelig på David
Ef 5,1–2.8–11	Ha Gud som forbilde
Luk 11,14–28	Jesu makt over urene ånder

Om overskrifter

Det kan være god grunn til å problematisere bruken av overskrifter i bibeloversettelser. De har ikke alltid vært der, og faren er at de i for stor grad legger føringer for forståelsen av tekstene. For min del setter jeg stor pris på dem. De er nyttige både når man leter etter bestemte tekststeder eller ønsker raskt å få med seg hva som har skjedd i forkant av et bestemt tekstutdrag. (For eksempel, hvis en ikke har Samuelsbøkene helt present, så trenger man bare å bla ett par sider bakover fra 1 Sam 18, og kun ved å lese overskriftene bli minnet på at i løpet av kapittel 16 og 17 har David blitt salvet til konge, og han har tatt livet av Goliat.) I tillegg er det en verdi at de legger føringer for forståelsen av teksten, og ikke minst at de er litt forskjellige i ulike oversettelser.

I 2011-oversettelsen har evangelieteksten overskriften «Jesu makt over onde ånder». I toneangivende engelske oversettelser (NIV og RSV) er overskriften «Jesus og Beelsebul», mens i den tyske Luther-bibelen fra 2017 lyder overskriften «Jesus og Demonene». Begge disse fremstår som skjønnlitterære overskrifter i sammenlikning med den norske som har en mer informativ funksjon. Å sette Jesus opp mot en navngitt personifisering av ondskapen – definert av fortelleren i bibelteksten som demonenes leder – er noe annet enn å informere om at Jesus har makt over onde ånder.

Overskriften gir mening som en beskrivelse av tematikken i avsnittet, samtidig som den legger føringer for forståelsen av innholdet. For meg som er over gjennomsnittlig opptatt av djevler og demoner danner det seg en liten mental ordsky, bestående av «ond ånd», «uren ånd», «Beelsebul», og «Satan». I tillegg kommer ordene «djevel» og «demon», som ikke er med i teksten, men som konnoterer såpass sterkt til de andre ordene at de må med i ordskyen.

I tillegg til forskjellig ordlyd er også avsnittet forskjellig avgrenset i RSV-oversettelsen, der det kommer en ny overskrift i vers 24 – «Gjenkomsten av den urene ånden». Det at RSV avgrenser på denne måten og spesifiserer forskjellen på onde og urene ånder gjennom overskriftene, gjorde at jeg fikk øynene opp for at det i det hele tatt kan være en forskjell på disse åndene. De onde åndene som omtales frem til vers 24 er oversatt fra det greske *daimon*, som på engelsk oversettes med «demon», eller «devil» i King James. Det er en *daimon* Jesus kaster ut i vers 14, og det er over disse Beelsebul er fyrste. I vers 24 er diskusjonen over, og Jesus forteller om hva som skjer når en uren ånd forlater et menneske, men kommer tilbake. «Den urene ånden» er to *akatharton pneuma*.

Utdraget fra efeserbrevet er for meg ikke like interessant som utdraget fra 1 Samuel. Lys/mørke-metaforikk kan absolutt passe inn i en diskusjon om onde og urene ånder, men selv om versene 3-7 der «porneia» nevnes eksplisitt er utelatt, blir det vanskelig å få kapittel fem til å handle om noe annet enn seksualmoral. Derimot egner utdraget fra 1 Samuel seg for å sette fokus på hvordan ondskap konseptualiseres gjennom forhold mellom ånder og enkeltmennesker og Gud. Når en ond ånd kommer fra Gud, og denne ånden leder Saul inn i drapsforsøk, hvordan kan denne ånden ses i sammenheng med de onde åndene i Lukasevangeliet?

Om mennesker og demoner

Hele tekstutdraget begynner med en eksorsisme. Det opplyses ikke om det var mer enn stumhet som plaget mannen som var besatt av den onde ånden, så en mulig tolkning er at denne

demonen/onde ånden kun driver med stumhet (og døvhet, for å ta med den mulige betydningen av det greske ordet *kofos*). Det er uansett interessant at det er den onde ånden som først omtales som stum. En bestemt lidelse kobles dermed til en bestemt demon, og ved å fjerne demonen fra mennesket, fjernes lidelsen.

Selve demonutdrivelsen og helbredelsen fra døvhet er åpenbart uvanlig nok til at det skaper oppmerksomhet og starter en diskusjon blant dem som er tilstede, men verken helbredelsen eller demonutdrivelsen er like viktig i diskusjonen som spørsmålet om hvor slik makt til helbredelse og å drive vekk onde ånder kommer fra. I fortellingen fungerer demonutdrivelsen dermed som en inngang til denne diskusjonen, både innenfor fortellingen og i en tekst-leser. I kommentaren *Sacra Pagina* hevder Luke Johnsson at det er en diskusjon om to kongedømmer som Lukas egentlig ønsker å formidle.

Mennesker som kommer til kirka denne søndagen får høre historier fra bibelen om i hvert fall tre ulike typer ånder som gjør mennesker vondt. Det går frem at både den onde ånden fra Gud, demonen, Beelsebul, og de urene åndene er å forstå som faktiske vesener. Hvis jeg skal tenke lesere i kontekst av Den norske kirke i dag er det ikke spesielt relevant med demoner og onde/urene ånder som tar bolig i menneskekropper og overstyrer enkeltmenneskets evner og vilje. Som i samfunnet ellers er det ikke vanlig å koble menneskelige lidelser opp mot overnaturlige vesener. Og jeg vil tro det er enda mindre relevant med en ond ånd fra Gud som innvirker sjalusi sterk nok til å drive et menneske til mordforsøk. I Norge i dag vil det gi lite mening å snakke om verken kroppslig lidelse eller moralsk svikt som resultat av påvirkning fra onde ånder.

Hvilken funksjon har det å identifisere lidelse og det onde med metafysiske skikkelser? I evangelieteksten finner jeg tre ulike nivåer hva gjelder forholdet mellom mennesker og de metafysiske vesenene. Det begynner med ham som blir kvitt en ond ånd og kurert fra døvhet. Så dreier det seg om Satan/Beelsebul – de onde åndenes fyrste – og hans rike. I denne delen av fortellingen impliseres alle mennesker i den kosmiske kampen mellom Guds

og Satans riker gjennom ordene «den som ikke er med meg er imot meg, og den som ikke samler (*synagon*) med meg, han sprer». Disse advarende ordene avsluttes med den advarende fortellingen om den urene ånden som kom tilbake til det samme mennesket sammen med sju andre, enda ondere ånder.

Det er en kompromissløshet i ordene til Jesus her, og det kommer frem et tydelig budskap om åndelig krigføring, der Guds og Satans riker står mot hverandre. Vers 23, som jeg siterte ovenfor, er spesielt kompromissløst, og ordene har for meg i mange år vært forbundet med amerikansk utenrikspolitikk. Jesus hevder imidlertid at siden han driver ut onde ånder ved hjelp av Guds finger, så er faktisk Guds rike kommet til menneskene. Jesus bringer Guds rike til jorden og han ber menneskene om å samle (*synagon*) med ham. Dermed, ved å tenke verbet å samle i betydning av Guds rike som tilstede i nære fellesskap, kan jeg nesten sette pris på kompromissløsheten i Jesus-ordene.

Den siste fortellingen, om en uren ånd som forsvinner, men som kommer tilbake igjen sammen med sju nye ånder og alt blir bare mye verre for mennesket, er for meg en anledning til å ta for meg forholdet mellom demon-vokabularet og menneskelig erfaring. Demoner og djevler fungerer utmerket som metafor for personlige lidelser. Særlig ulike lidelser som er fremme i offentlig samtale og som flere mennesker i min umiddelbare nærhet baler med i større eller mindre grad – som ensomhet, depresjon, følelse av meningsløshet og erfaringer med ulike former for avhengighet. For å snakke om slike erfaringer kan det gi mening å snakke om en opplevelse av krefter som er utenfor ens egen kontroll.

Det er en fare for at jeg gir inntrykk av å argumentere for et større fokus på demonutdrivelser i Den norske kirke. Det gjør jeg altså ikke. Jeg ønsker å peke på mulighetene som er i fellesskapet som kirka er og skal være. De vonde erfaringene som jeg mener det er meningsfullt å prate om med utgangspunkt i en demon-metaforikk er erfaringer som det ikke finnes kjappe løsninger på. Kirka løser ikke problemene, som ved trylleslag fra guds finger, men kirka har potensiale til å bidra betydelig for mange

enkeltmennesker gjennom å være det den er – fellesskap som bæres av grunnideer om inkludering, tilgivelse, nåde, og likeverd. Dette fellesskapet fungerer best, tror jeg, på det helt nære og personlige. Fellesskap i betydning nære relasjoner, heller enn samfunn og politikk.

Salmeforslag

340 Guds sønn har gjort meg fri
116 Å, hjelp meg du som hjelpe kan
120 Du er Guds sønn, den sterke
741 Du søv under himlens stjerner
478 Vær sterk, min sjel, i denne tid

Maria budskapsdag

søndag 22. mars 2020

Jes 7,10–14	Immanuels-tegnet
Gal 4,4–7	Født av en kvinne, barnekåret
Luk 1,26–38	Budskapet til Maria

Så er den her, denne festdagen i fastetiden, som løfter blikket mot jul. Ni måneder til. Et helt svangerskap.

I første tekstrekke er det Marias møte med engelen og hans budskap som får plass. Et møte som kunsten har forsøkt å gjenskape, gang på gang. Det siste forsøket jeg så, var Håkon Gullvåg sin utstilling under Olavsfestdagene i Trondheim i sommer. I Vår Frues kirke ble den helt ferske Maria-syklusen *Vår Frue av Nidaros* vist. *Bebudelsen* gjorde inntrykk. En liten Mariaskikkelse under en stor, ganske skremmende engel mot en mørk bakgrunn. Kanskje har Gullvåg fanget følelsen Maria fikk da engelen plutselig var der, i rommet, og snakket til henne? *Hun ble forskrekket over engelens ord*, står det, men er det ikke sannsynlig at hun ble livredd?

Det siste året har jeg levd med Mariafortellingen høyt i bevisstheten og godt plantet i kroppen. Sammen med musiker Solfrid Molland og forteller Mehda Zolfaqari, har vi «turnert» flere steder i Norge og fortalt om Maria fra hvert vårt sted. Premieren var nettopp i Vår Frues kirke under Olavsfestdagene, og Gullvågs bilder skapte en fantastisk ramme rundt. Mehda er muslim, og forteller om Maria fra Koranen. Jeg forteller om henne fra Bibelen, og Solfrid tar oss med inn i sin historie, helt fra hun fikk være Maria i et julespill på bedehuset i sin barndom, og til

hva hun opplever Maria kan vise oss i dag, og binder fortellingene sammen med vakker sang og musikk fra flere tradisjoner. Vi har vært i kvinnefengsel, i kirker, på festivaler og på skoler. Felles for alle stedene er at Maria berører. Fortellingene om henne vekker følelser og engasjement. For en enkel lutheraner som meg selv har det vært både overraskende og sterkt å oppleve.

Min egen fortelling med Maria er på ingen måte spesiell eller enestående. I min oppvekst hørte jeg lite om henne. Det som festet seg var at hun var mammaen til Jesus, og hun ble det fordi Gud bestemte det. *Se, jeg er Herrens tjenestekvinne. La det skje med meg som du har sagt.* Den setningen hadde ingen god klangbunn i meg den gangen. Jeg ville bestemme selv, og mislikte sterkt når for eksempel storebroren min hadde sterke meninger om hva jeg kunne og ikke kunne leke siden jeg var jente. Men Maria har ligget der, langt bak i bevisstheten, og murret litt. Det som kanskje var en slags irritasjon over det jeg tenkte var hennes tafatthet, ble til nysgjerrighet da jeg møtte henne en fortellerkveld for mange år siden. Helga Samset fortalte fra Bibelen, og med bildene hun malte med sin fortelling ble Maria levende for meg på en helt ny måte. Helga har skrevet boken «Utvalgt» hvor blant annet Marias fortelling formidles levende. Biskop Kari Veiteberg skriver også engasjert om Maria i boken «Evas døtre», om du trenger mer inspirasjon.

Kanskje kan et av målene for en preken denne søndagen være nettopp det? Å vise Maria fra et litt annet sted enn vi er vant til? Å løfte frem denne unge jenta som er sentral både i kristen og muslimsk tro? Det siste opplever jeg at kommer overraskende på mange. Men Maria har et helt kapittel oppkalt etter seg i Koranen, og er den eneste kvinnen som nevnes ved navn der. Mange muslimer jeg har snakket med har et sterkt forhold til Maria, eller Maryam, som de kaller henne. Måten Marias fortelling har inspirert Mehda til å ta plass, og til å utfordre kvinners posisjon i sin religion, har også inspirert meg. Maria i Koranen er modig. Hun svarer og handler på det Gud formidler til henne. Mehda forteller f. eks at Maryam går inn i tempelet og ber sammen med de som ber der. Uhørt, selv for mange menn den gangen.

Hun blir slått og kastet ut, forlater Jerusalem og trekker seg tilbake, alene. Og der, skjult fra omverdenen, i en grotte, møter hun engelen Gabriel. Det som så utspiller seg, har mange likhetstrekk med denne søndagens evangelietekst.

Disse møtene med Maria, sammen med teologistudiene, har gitt mange flere farger til mitt indre bilde av henne. Hvis vi skreller av dogmer og legendestoff, står vi igjen med ei ung jente fra Nasaret som vokste opp under enkle kår. Hun var forlovet med Josef. Hun var ung, trolig rundt 12-13 år, en ganske vanlig tid for å gifte seg i Palestina den gangen. Lukasevangeliet gir oss lite informasjon om hvem hun er, eller hvilke forutsetninger hun har for å bli gitt oppgaven å bære Guds sønn til verden. Det som males ut med bred pensel er at hun har *funnet nåde hos Gud*. To ganger sier engelen det, som for å forsikre henne om at hun er verdig. Det er ikke noe Maria gjør for å virke dette. Vi hører ikke at hun er spesielt from, eller har forberedt seg spesielt til dette. Forskrekkelser over englebesøket kan også handle om det faktum at engelen kom til henne, en ugift kvinne, og ikke til en mann. Som med Sakarja eller Abraham, da de fikk lovord om å få sønner. Uansett hva den bunnet i, så blir den møtt med ordene *Frykt ikke!*

Det er ikke vanskelig å forestille seg at budskapet som så kommer må ha vært overveldende for den unge jenta. Om dette barnet hun skal føde, en gutt hun skal kalle Jesus, som skal få Davids trone og være konge over Jakobs hus til evig tid. Israelsfolkets århundrelange forventning skal oppfylles, den som vi blant annet får høre om i Jesaja-teksten. Marias spørsmål til engelen bærer både forvirring og jordnærhet i seg; *Hvordan skal dette kunne skje når jeg ikke vært sammen med noen mann?*

Engelens svar i Lukasevangeliet og i Koranen har, etter mitt skjønn, samme essens. Gud som Skaper, virker ved sin ånd dette, i Marias livmor. Hvordan forblir et mysterium for oss. Det som derimot er åpenbart, er at dette skapte store utfordringer for den unge jenta. Kunnskapen om hva dette kunne føre til, fremhever styrken i hennes svar. Hun risikerte å bli utstøtt, hun kunne bli drept hvis hun sa ja til dette.

Hvorfor Gud utsatte en ung jente for noe sånt, er et betimelig spørsmål å stille. Jeg trenger å tenke at hvis hun hadde sagt nei, så hadde hun fått slippe. Men da Gud ville bli menneske, trengte Gud en mor. Bare slik kunne Gud - som vi - komme til verden. Bare slik kunne inkarnasjonen finne sted.

«Se, jeg er Herrens tjenestekvinne. La det skje med meg som du har sagt». Ordene har fått ny klang i meg. Jeg tenker at Maria tok et valg, og at hun fant motet til å gjøre det fra et sted dypt inne i seg. Fra der hvor tilliten og verdigheten bor, og hvor det nye livet snart skulle vokse frem.

Etter at hun har sagt sitt "ja!", gir engelen henne budskapet om Elisabet, som også på underfullt vis har blitt med barn, til tross for sin høye alder. Det er som om han forstår at hun vil trenge den gamle slektningen oppe i fjellene. At hun får et sted å trekke seg tilbake til, bort fra skammen, fra de dømmende blikkene, fra alle som ikke tror det hun vil fortelle. Vi vet hva møtet der oppe i fjellene med den gamle kvinnen forløser. Det er der Maria synger sitt "Magnificat", lovsangen om en Gud som setter undertrykte fri, som støter herskere ned fra tronen og reiser opp de små. Ord som har inspirert mennesker til alle tider. Men den hører til en annen tekststrekke.

Grunntonen i denne fortellingen om Maria er tillit. Tilliten til at noe større, at Gud, virker inn i våre liv og vil noe med oss. Tilliten ligger under Marias mot. For hun er modig både i Koranen og i Bibelen. Du verden, så modig hun er! Og vi kan lære noe av både motet og tilliten. Hadde Maria handlet på frykten hun følte, den som Gullvåg fanget så levende i sitt bilde, hva da?

Hennes mot til å åpne opp for det ukjente, det uventede, det uhørte, har gitt oss Livet. Maria valgte å lytte til Guds stemme. Hun sa ja da kallet kom. Maria bar Jesus til verden, til oss. I historien er det bare hun som kan kalles Guds mor. Bare hun kunne bære Guds sønn til verden. Men teksten fra Galaterne kan godt få spille med denne søndagen, og minne oss om at Gud har sendt sin Sønnns ånd inn i våre hjerter. Så også vi kan lytte til Guds

stemme, og svare ja når kallet kommer. Også vi kan bære Jesus til verden, på vår måte. Ved å se Guds ansikt i vår neste og handle deretter. Ved å bygge broer og bidra til å skape fred mellom mennesker. Ved å være tro mot det dypeste i oss.

Salmeforslag

131 Vi synger med Maria

128 Gud bur i eit lys

130 Alle kilder bryter ut i glede

613 Usynlig er ditt rike

715 Gud, du er rik

4. søndag i fastetiden

29. mars 2020

1 Mos 22,1–14	Gud setter Abraham på prøve
Hebr 4,14–16	Jesus er prøvet i alt
Joh 11,45–53	Ett menneske dør for folket

Fortellingen om Abraham som ofrer sønnen Isak (1 Mos 22,1-14) er for enkelte en uhyrlighet, for andre en gåte. Sist gang den ble løftet fram i norsk offentlighet var på midten av 2000-tallet, da Spjelkavik kirke skulle utsmykkes. Håkon Blekens glassmaleri «Abrahams offer» ble først godkjent etter en tredje vurdering av daværende mørebiskop Odd Bondevik. Nå var det ikke tekstensur biskopen bedrev, men snarere billedsensur, som om Blekens bilde formidlet noe som var fremmed for fortellingen selv: en kniv løftet til hugg, men som holdes tilbake av en hånd. Hadde Bleken framstilt noe han ikke hadde dekning for? Eller er det nettopp det at han hadde det, dekning for framstillingen sin, som bekymret Bondevik? Det geniale med Blekens glassmaleri er at han nektet å estetisere hendelsen: En kniv er løftet til hugg. Dramaet er hverken forskjønnnet eller abstrahert.

Abrahams ofring av Jakob har alltid vekket følelser hos meg, særlig etter at jeg selv fikk barn. Det kan vanskelig bli annerledes hos den som ikke kan glemme hvordan ei lita barnehand søker ei voksenhand å gripe - i tillit. Muligens sentimentaliserer jeg fortellingen ved å overføre mine erfaringer til en sønn og far hvis forestillingsverden og livsvirkelighet er ubegripelig langt unna min egen. Abrahams offer av Isak har trossmessig sett noe fremmed ved seg, noe jeg ikke riktig får tak på. Selve handlingen, at barn ofres, er ikke et avsluttet kapittel, noe fortidig: Barn går til

grunne hver dag som barnesoldater, sexslaver, i barnearbeid eller som følge av mishandling eller mangel på mat og omsorg. På ei gresk øy ligger det en flyktningeleir med navnet Moria, hvem ofrer barn der?

Jeg kan forarges over fortellingen om Abrahams offer, kjenne på et ubehag til og med. Forlegenhet også; det er noe i dette dramaet som ligger utenfor det jeg kan gripe og forstå, en troens råskap jeg ikke riktig vil vedstå meg eller kjenne på. Like fullt er fortellingen en del av den trosarven Abraham har etterlatt seg til jøder, kristne og muslimer.

Men noe annet glimrer mellom linjene. Jo flere ganger jeg leser den knappe dialogen mellom Abraham og Isak (1 Mos 22,7f), er det som om bildet av troskjempen Abraham krakelerer: «Da sa Isak til sin far Abraham: «Du far!» Og han svarte: «Ja, sønnen min.» Han sa: «Se, her er ilden og veden, men hvor er brennofferlammet?» Abraham svarte: «Gud vil selv se seg ut et brennofferlam, sønnen min.» Og så gikk de sammen, de to». Smak på siste setningen: «Så gikk de sammen, de to». Mer sies ikke. Forhandler Abraham med Gud? Kjøpslår han med ham? Eller gir han avkall på alt sitt, på alle forestillinger om hvem han selv er, hvem Gud er? På Isak? Hva blir igjen av Abrahams tro og Guds løfte om Isak ikke lenger er til?

På fjerde søndag i fastetiden speilvendes teksten om Abraham og Isak om vi skal tro den katolske teologen og presten James Alison: «He (John) places the givenness outside history and in God. So, in the famous verse 'For so God loved the world that he gave his only Son ...' (John 3:16), a verse which contains echoes of Abraham's near-sacrifice of Isaac, the Abrahamic sacrifice is turned on its head. God gives his Son, out of love for the world, which sacrifices him. In the intelligence of the victim, the self-giving is prior, anterior to the sacrifice, and the sacrifice incidental, accidental, to the self-giving. So, Jesus did not give himself as to be a victim, he gave himself, in the full awareness that he was to be a victim, but did not want this at all. There was no death wish in Jesus. This is why John stresses particularly Jesus' freedom with relation to his 'hour'...» (Alison, James: Knowing Jesus, s 49).

Alison har jobbet mye med å integrere Rene Girards tekning omkring menneskets vedvarende behov for å finne «syndebukker» i sin teologi, og flere av hans tidligste bøker er et uttrykk for dette. Med Jesu død på korset har Gud tatt et endelig oppgjør med syndebukkmentaliteten og tenkningen som springer ut av den, hevder Alison, inspirert som han er av Girard.

Fjerde søndag i fastetiden setter særlig fokus på fire personer: Abraham og Isak, Kaifas og Jesus. Forbundet med hverandre gjennom kjensgjerningen at et offer må finne sted. De to som ofrer og de to som blir ofret utgjør en symbiose. Abraham og Isak befinner seg ved dets begynnelse, Kaifas og Jesus ved dets slutt. Det finnes tolkninger som ser fortellingen om Abraham og Isak som et oppgjør med tanken om at mennesker kan ofres for å tilfredsstille en guddom. Uansett, de fire er hverandres motbilder: Abraham og Kaifas, Isak og Jesus. Abraham den konsekvente, Kaifas den pragmatiske. Isak fratras livet (1 Mos 22, 9b), Jesus gir livet frivillig (jfr 10, 18f).

«I begynnelsen var Ordet» (Joh 1,1) Gud gir av kjærlighet (1 Joh 4,10), og det på en slik måte at vi kan si: «I begynnelsen var Gaven. Uten denne forutforståelsen, en kjærlighetens hermeneutikk, står våre lesninger av Johannesevangeliet i fare for å bli forfeilet. Det gjelder også teksten fra Johannes 11,45-53.

Etter Lasarus oppvekkelse har alarmen gått i Jerusalem. Kaifas som «var øversteprest det året» (Joh 11,51) hadde etter vel ti år i embetet fått en viss erfaring med å manøvrere i det rommet som okkupasjons-myndighetene til enhver tid tilkjente ham. I det overprestene og fariseerne møtes til rådslagning gjaldt det mer enn noe annet å samles om en realpolitikk som sikret et minimum av rom for jødisk religionsutøvelse under romersk okkupasjon og overhøyhet. Resultatet er at både Lasarus og Jesus lever farlig, de står i fare for å bli ofret på realpolitikkens alter – stedet hvor de fleste etterspør det muliges kunst, ikke det umuliges. Vendt tilbake til livet skal Lasarus finne ut at det er en tilbakevending uten garantier om noen som helst form for trygghet (jfr. Joh 12,10). Gjenoppstått, men like langt unna himmelen som før. Lasarus kom ikke ut på den andre siden, men vendte tilbake til den virkeligheten han hadde dødd bort fra.

For Kaifas og de andre i Rådet er situasjonen de har havnet i uforskyldt. Om romerne skulle finne på agere, er Jesus og Lasarus «syndebukker», deres eksistens er en trussel mot den religiøse stabiliteten som romerne forlanger. En stabilitet så skjør at den nesten er umulig å opprettholde, enhver jødisk høytid utgjør et faremoment fordi alle vet at under overflaten koker det. I religiøse høytider kommer fort folk og følelser i bevegelse.

Både Abraham og Kaifas har det til felles at de begge tilsynelatende synes villige til å ofre et annet menneske. Kaifas er moderasjonens forkjemper, en som prøver å holde fast på at det finnes et sentrum å bevege seg i, tross alt. Tross økende trykk fra myndighetenes side, tross kritikk fra dem som mener han og de andre lederne har solgt seg og blitt okkupasjonsmyndighetenes lakeier, holder han stand, men det er en pris å betale: ett menneske må dø for folket. Samtidens kilder beskriver Kaifas som en som kjente og kunne spillets regler – han må ha spilt godt siden han var øversteprest i 18-19 år. Og ikke bare det, han fikk en slags respekt hos Pilatus, et symbiotisk forhold utviklet seg mellom dem. Da Pilatus gikk av som landshøvding gikk det ikke lang tid før Kaifas også fikk sin etterfølger.

Det er verd å merke seg at Kaifas tankerekke følges av en teologisk tolkning som sprenger hans rammer: «Dette sa han ikke av seg selv, men fordi han var øversteprest det året, talte han profetisk om at Jesus skulle dø for folket. Ja, han skulle ikke bare dø for folket, han skulle også samle til ett de Guds barn som er spredd omkring» (Joh 11,51f).

I utgangspunktet kan vi kanskje kjenne oss mest beslektet med Kaifas. Pragmatikere er løsnings-orienterte og har sans for proporsjoner. Mens «hardlinere» som Abraham får liberalt innstilte mennesker til å kjenne på uro eller til og med avstand til valgene de tar. Kaifas derimot prøver å legge til rette for at tempeltjenesten med sitt offersystem kan fortsette uforstyrret. Jesu oppvekkelse av Lasarus utgjør både en religiøs og politisk trussel. Vokser antallet som tror på Jesus vil ikke bevegelsen ikke lenger gå under romernes radar. Alt kan gå tapt, både helligstedet og folket. For Kaifas koker det hele ned til et spørsmål om

proporsjonalitet: «Dere skjønner ingenting. Dere tenker ikke på at det er bedre for dere at ett menneske dør for folket, enn at hele folket går til grunne» (Joh 11,49f). Kaifas er opptatt av hva som er hensiktsmessig, men er han naiv også? Svenske Steve Sem-Sandberg skrev for en del år tilbake romanen *De fattige i Lodz*. Historien om jødernes skjebne i en ghetto som nazistene opprettet med en viss grad av «jødisk selvstyre». Ledet av Mordechai Rumkowski fikk det jødiske eldrerådet lov til å bestemme hvem som skulle sendes til dødsleirene – men pragmatismen reddet ingen. Til slutt var ghettoen tømt. Snaut 1900 år tidligere falt templet i Jerusalem. Både Kaifas og Rumkowski var pragmatikere. Ledere som var vel kjent med fortellingen om Abraham og Isak, muligens trodde det fantes alternativ til Abrahams offer. En pragmatisme og kløkt som kunne redde andre gjennom et offer som proporsjonalt sett kunne forsvares, de fås død i bytte mot de manges liv.

Av kjærlighet velger Gud å gi sin Sønn til verden (Joh 3,16), Jesus gir seg hen for folket, han gir evig liv gjennom sin død. På en høyde utenfor Jerusalem skjer det: på samme måte som hans Far gir, gir Sønnen så det ikke lenger finnes noen annen målestokk for hva som er et sant offer enn den guddommelige kjærligheten som fritt gir seg selv hen for andre. I Jesusfortellingen er det som om alt snus om, speilvendes. Fra nå av er det ikke lenger Isak som ofres, men Abrahams sønn Jesus, som frivillig gir sitt liv for Isak (jfr Matt 1,1), for oss.

Salmeforslag

801 Morning has broken

345 Å, kor djup er Herrens nåde

434 Det er navnet ditt jeg roper

704 Vi roper i denne natten

117 Se, vi går opp til Jerusalem

Palmesøndag

5. april 2020

2 Mos 12,21–28	Påskelammet
Ef 2,12–18	Kristus forener
Joh 12,12–24	Inntoget og grekerne

Du Guds lam: Forsoneren

Noen ganger er det deilig å snakke om det elementære, det som ligger i bunnen for våre tradisjoner. Det får vi sjansen til denne søndagen! Palmesøndagen dette året setter nemlig an tonen for den grunnleggende påskefortellingen, selve kjernefortellingen.

I første lesetekst får vi den jødiske bakgrunnen for påskefeiringen. I andre lesetekst forklarer Paulus videre sammenhengen mellom den gamle (den jødiske) og den nye (den kristne) påskefeiringen. Til slutt zoomer evangelisten Johannes oss inn på den opprinnelige palmesøndagen da Jesus kom ridende inn på eselfolen til Jerusalem, for å feire den påsken som første lesetekst forteller om.

Alle tekstene knyttes sammen gjennom symbolet Jesus som påskelammet.

2. Mos. 12,21-28

Fra Exodus (2. Mos. 1-15) hører vi i første lesetekst om bakgrunnen for den jødiske påskefeiringen, og det aller første påskemåltidet som israelittene hadde i Egypt. Herren hadde fortalt Moses at den tiende landeplage skulle til å ramme landet:

De førstefødte skulle dø. Moses er i vår lesetekst i ferd med å forklare for israelittene hva de skal gjøre for å bli spart for landeplagen:

Da kalte Moses sammen alle de eldste i Israel og sa til dem:
 «Gå og hent småfe til familiene deres og slakt påskelammet!
 Så skal dere ta en isopkvast, dyppe den i blodet i skålen og
 stryke noe av blodet fra skålen på bjelken over døren og på de
 to dørstolpene.

Dette budet skal dere holde, og det skal være en evig ordning for deg og dine etterkommere, forklarte Moses videre. Dermed ble den jødiske påskehøytiden innstiftet. Og siden den gangen har jøder feiret påske til minne om exodus-fortellingen.

Og videre: Den kristne påskefeiringen bruker påskelammet som symbol på Jesu offer på langfredag - slik blodet fra påskelammet reddet israelfolket fra «Ødeleggeren» som for forbi, slik ofret Jesus seg slik at vi kan bli reddet fra døden og dens makt.

På kirken.no forklarer Kirkerådet hva sammenhengen er mellom jødiske og kristen påskefeiring på en enkel måte:

Påskan finnes altså både i en jødisk og i en kristen sammenheng, og selv om de handler om forskjellige ting og feires på ulike måter, kan ordet pesach - å gå forbi - også hjelpe oss til å forstå hva den kristne påske betyr: Jesu blod på korset betyr nemlig at døden også går forbi vår dør, på samme måte som lammets blod betydde at dødsengelen gikk forbi israelittenes dører i det gamle Egypt.

Altså, Jesus som Guds lam. Men det handler så klart ikke bare om blod på dører. Symbolet er rikere enn som så. Dette forklarer Paulus videre i andre lesetekst.

Ef. 2,12-18

Å være «Guds lam» handler egentlig om forsoning, skriver Paulus i brevet til efeserne.

Men nå, i Kristus Jesus, er dere som var langt borte, kommet nær på grunn av Kristi blod. (...) I én kropp forsonte han dem begge med Gud da han døde på korset og slik drepte fiendskapet. Han kom og forkynte det gode budskapet om fred både for dere som var langt borte, og for dem som var nær. Gjennom ham har både vi og dere adgang til Far i én Ånd. (Ef. 2,13.16-18)

Dyreoffer var en kjent praksis i jødernes historie. Vår kristne påskefortelling henter opp tre forståelser av offer fra Det gamle testamentet:

1) Generelt dyreoffer til Gud/ for å markere pakten mellom Gud og mennesker, fra 2. Mos. 24,3-8:

Moses kom og kunngjorde alle Herrens ord og forskrifter for folket. Da svarte de samstemmig: «Alt Herren har sagt, vil vi gjøre.» Så skrev Moses ned alle ordene fra Herren. Neste morgen sto han tidlig opp og bygde et alter ved foten av fjellet og reiste tolv steinstøtter for Israels tolv stammer. Han sendte ut noen unge israelitter for å bære fram brennoffer og slakte okser som fredsoffer for Herren. Moses tok halvparten av blodet og helte det i skåler; den andre halvparten stenket han på alteret. Så tok han paktsboken og leste den høyt for folket, og de sa: «Alt Herren har sagt, vil vi gjøre og adlyde.» Da tok Moses blodet, stenket det på folket og sa: «Se, dette er paktens blod, den pakten Herren har sluttet med dere på grunnlag av alle disse ordene.»

2) Sydebukken:

I 3. Mos. 16,21-22 fortelles det om praksis med «sydebukker», hvor en geitebuk ble jaget ut i ødemarken (Asasel/Azazel) på jødernes forsoningsdag (yom kippur). Det ble innledet med at ypperstepresten i tempelet i Jerusalem bekjente alle folkets misgjerninger og synder, og ved håndspålegging la dem på bukkens hode. Dette var et viktig offentlig ritual i Det gamle Israel.

3) Påskelammet:

Fra første lesetekst (2. Mos. 12,21-28).

Disse settes sammen i symbolet «Guds lam». Robert Cummings Neville skriver i boken «Symbols of Jesus. A Christology of Symbolic Engagement» (Cambridge University Press 2001, s. 67): *Because goats and sheep were often inter-changeable, as in the Passover sacrifice, Jesus was identified as the lamb of God who takes away (into the wilderness) the sins of the world, as in John 1,35b.*

I dette universet er blodet i seg selv et symbol for selve livet. I fortellingen om Noas ark fikk menneskene lov til å spise kjøtt av dyrene, men ikke blodet (1. Mos. 9,4-6). Når Kristi blod knyttes til vår påskefeiring og nattverdfeiring er det dette livet som vi drikker/får del i. Livet i forståelsen av forsoning, tilgivelse av synder og oppstandelse til evig liv.

Paulus spiller på flere tråder bakover til det gamle testamentet i vår perikope:

- Lov og evangelium: «Ved sin kropp har han opphevet loven med dens bud og forskrifter.»
- Muren som skilte: «Jesus er vår fred, han som gjorde de to til ett og rev ned den muren som skilte, fiendskapet.»
- Kroppen som bilde: "I en kropp forsonte han begge med Gud»
- Alle er inkludert: «Han forkynte det gode budskapet om fred både for dere som var langt borte, og for den som var nær.»
- Tilgangen er åpnet: «Gjennom ham har både vi og dere adgang til Far i én Ånd.»

Joh. 12,12-24

Dagens evangelietekst forteller om jubeltoget da Jesus kom ridende inn til Jerusalem, hyllet ham med palmegreiner og ropte «Hosianna!». En interessant side ved denne varianten av palmesøndag, er at evangelisten Johannes forteller historien både i nåtid og i retrospektiv:

Én ting er referansene han henter opp fra det gamle testamentet i Hosianna-ropet fra Salme 118,25 f, og profetien fra Sak. 9,9. En annen ting er forståelsen av hva som egentlig er på ferde: Kongen vi har ventet på, kommer! Disiplene forstod det ikke med det samme, skriver Johannes. Men de forstod det siden. Og alle som

hadde vært tilstede da Jesus kalte Lasarus ut av graven, vitnet om det. Andre folk som hadde hørt om dette, kom også for å møte Jesus. Fariseerne nevnes også, og er i ferd med å miste motet på sin tokt. Og grekere var tilstede.

Tilslutt forklarer Jesus det hele i to vers:

Timen er kommet da Menneskesønnen skal bli herliggjort. Sannelig, sannelig, jeg sier dere: Hvis ikke hvetekornet faller i jorden og dør, blir det bare det ene kornet. Men hvis det dør, bærer det rik frukt. (Joh. 12,23b-24)

Flere ganger i Johannes-evangeliet sier Jesus nettopp det: Min time er ennå ikke kommet.

Men nå er den kommet. Nå skal alt åpenbares, i det store offeret på korset.

Du Guds lam, som bærer verdens synder.

Salmeseddel

149 Hosianna! Syng for Jesus
187 Vår Herre Krist i dødens band
151 Deg vi lovsynger, ærer
135 Då Jesus frå mor si skulde gå
205 Kornet har sin vila
162 Såkorn som dør i jorden
590 En stor og mektig gave (ved dåp)

Skjærtorsdag

9. april 2020

2 Mos 12,1.3– 8.11–14	Herren innstifter påskehøytiden
1 Kor 5,6b–8	Vårt påskelam er slaktet
Matt 26,17–30	Det siste måltid

Skjærtorsdag og påskemåltid

Hvor merkelig er det ikke å skulle la gamle religiøse skikker bli til noe vi i vår tradisjon oppfatter som viktig – også for å forstå det religiøse universet vi selv er deler av? En ting oppfatter jeg i alle fall som viktig. Det er et poeng å kjenne bakgrunnen, og å bruke dette til å forstå også det nye som ligger i det som dagens evangelietekst forteller oss skjedde denne kvelden, som innleder det man i katolsk tradisjon benevner som påskens «hellige triduum» (de tre dagene Jesus lå i graven).

Jødiske røtter – offeret gjentas

Jesus og disiplene hans var jøder, og de var samlet for å spise påskelammet og feire pesach. Denne skikken ble gjentatt som en symbolsk «offerhandling», til minne om hendelsene i Egypt – første gang beskrevet i 2. Mos 12, 11- 14. Det blir understreket også etter det som er lesetekst for oss denne dagen:

Dette skal dere holde, og det skal være en evig ordning for deg og dine etterkommere. Når dere så kommer inn i det landet Herren har lovet å gi dere, skal dere holde denne skikken ved lag. Og når barna deres spør: Hva er dette for en skikk, skal dere svare: Det er påskeoffer for Herren fordi han gikk forbi israelittenes hus i Egypt da han slo egypterne, men sparte husene våre.

Mens Templet bestod i Jerusalem (fram til år 70, da templet ble brent av jødene), var det å ofre dette lammet en viktig del av pesach-feiringen. Også i hjemmene var det vanlig å slakte et lam. Det ble stekt helt og spist samme kveld. Dersom noe skulle bli til overs, skulle det brennes. Det ble spist sammen med brød som ikke var gjæret, og med bitre urter. For jøder generelt er det ikke lengre slik at en slakter et lam, men det er utviklet skikker som skulle minne om utgangen av Egypt, og under sederen (pesach-måltidet) plasserte man en stekt lammeknoke eller kylling blant rettene som skulle spises. Mange jøder gjennomfører disse skikkene fremdeles.

Det er mange som er opptatt av å markere sammenhengen mellom det jødiske påskemåltidet og den kristne nattverden. På Den norske israelsmisjonens hjemmeside finner en forslag til hvordan dette kan gjøres, noe også en del menigheter har tradisjon på å gjøre i forbindelse med gudstjenesten på skjærtorsdag. På denne siden kan en lese:

Påskemåltidet er en historiefortelling. En måte å huske på gjennom ord og handling. Gjennom smak, lukt, hørsel og syn. Hver påske minner vi hverandre om frelsesverket. Og når vi feirer påskemåltid blir vi del av en historie som går helt tilbake til utgangen av Egypt. Det var under et påskemåltid at Jesus tok brød og vin og gav til sine venner. «Ta dette og ét det». «Drikk alle av den». «Gjør dette til minne om meg». Jesus gav påsken en ny dimensjon. Ved hans død og oppstandelse etablerte han et nytt paktsfellesskap.

<https://www.israelsmisjonen.no/ressurser/materiell/menigheter/hoytider/paskemaltid>

Kristne røtter – Agnus Dei

Helt fra tidlig kristen tid har påskelammet blitt koplet til Jesus, som ble «ofret». En forestilling som har klar sammenheng med Joh 1, 29: *Se, Guds lam som bærer verdens skyld*. Offerlamsymbolikken overføres direkte til det som skjedde på Golgata, og det måltidet som Jesus selv innstiftet: nattverden. Å spise lam i påsken er også en sterk tradisjon som lever videre i sterk grad, også i sekulære hjem i Norge den dag i dag.

Skjærtorsdag er den kristne feiringen av dette siste måltidet som Jesus hadde med sine disipler, og den kvelden nattverden ble innstiftet. Skjærtorsdag betyr «renselsesdag», og kommer av det norrøne skira (rense), «Skjær=ren». Feiringen er godt dokumentert fra 300-tallet, og var allerede da blitt en viktig del av den kristne gudstjenestetradisjonen. Noen av de eldste liturgiske tekstene vi har, *Didache*, som kan dateres til så tidlig som år 60, angir liturgiske forskrifter om nattverden, så vel som om faste, om dåp og om bønn. Tekstene bekrefter at liturgiene rundt dette ble etablert svært tidlig i den kristne tradisjonen. Vi har en av disse tekstene omskrevet i salmen som står som den første av salmene under overskriften «Nattverd» i salmeboka, nr. 601, Som korn fra vide åkre. Her er *Didache* 9, vers 4:

4 Ὡσπερ ἦν τοῦτο τὸ κλάσμα διεσκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὀρέων καὶ συναχθὲν ἐγένετο ἓν, οὕτω συναχθήτω σου ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν· ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Didache kapittel 9 lyder slik i svensk oversettelse:

1. Och beträffande tacksägelsemåltiden - tacka Gud på detta sätt.
2. Först beträffande kalken:
Vi tackar dig, vår Far, för din son Davids heliga vinstock, som du gjorde känd för oss genom din son Jesus. Din är härligheten, för alltid.
3. Sedan beträffande det brutna brödet: Vi tackar dig, vår Far, för livet och kunskapen som du gjorde känd för oss genom din son Jesus. Din är härligheten, för alltid.
4. Liksom detta brutna bröd, som var spritt över bergen, samlades ihop och blev ett, må också din församling samlas från jordens ändar in i ditt rike; ty härligheten och makten är din, genom Jesus Kristus, för alltid.
5. Men låt inte någon äta eller dricka av denna tacksägelsemåltid som inte har blivit döpt i Herrens namn. Ty sannerligen sade Herren beträffande detta: Ge inte det som är heligt till hundar.

Vi vet at man tidlig feiret denne dagen med to messer, den ene i kirkene for å markere slutten på fastetiden, og den andre ble feiret på Golgata. I Roma feiret man dagen fram til ca 600-tallet som en markering av slutten på fastetiden, men allerede i løpet av de første hundreårene ble dagen er markering av innstiftelsen av nattverden. I store deler av kristenheten ble det tidlig vanlig å ha to messer. Den første messen hadde som hensikt å forsone syndere som var i bot, og ilagt straffer fra kirken, den andre ble mer direkte knyttet til selve nattverdsfeiringen. Tradisjonen med to messer falt etter hvert bort, og den viktigste markeringen som ble stående igjen var markeringen av nattverden. Så selv om «renselses-elementet» gav dagen dets navn, ble festen og nattverdsfeiringen det som ble stående igjen. I vår egen norske tradisjon har imidlertid mange menigheter tradisjon på å ha skriftemål knyttet til gudstjenesten denne dagen, noe som på et vis viderefører det som har gitt dagen dets navn.

En viktig tradisjon knyttet til dagen (som da også har sammenheng med «renselsesdelen» av den innholdsmessige tilretteleggingen av dagen), er det å skulle besøke syv kirker denne dagen. Gjennom middelalderen ble pilegrimsruten som gikk til følgende kirker en del av et større opplegg for pilegrimsbesøk i Roma som gikk til følgende kirker: En startet i Paulus kirken utenfor muren, videre til en av de viktige katakombekirkene ved Sant Sebastian, deretter Sant Laurent som også er en martyrkirke, så til Det hellige kors av Jerusalem med relikvier fra Jesu død, hentet av Konstantins mor Helena til Roma i 325. Derfra gikk turen til Romas eldste store basilika; Laterankirken (Johanneskirken), og så til den store Mariakirken, før en endte opp i Peterskirken.

Der hvor det har vært mulig har en også gjennomført slike syv-kirkebesøk andre steder. Vi kjenner også til tradisjoner fra India og Filipinene hvor en har lagt inn fjorten kirker på turen – en for hver av de fjorten stasjonene i Korsvandringen, som også har blitt mer vanlig å legge til rette i egne korsvandrings-gudstjenester i «alle» kirker etter hvert – en tradisjon vi ikke har i vår Lutherske tradisjon, men som vi også i enkelte nyere kirker (som Rønvik kirke i Bodø) ser er på vei tilbake som en del av fastetidens markeringer.

Nattverden – offeret en gang for alle

Sentralt i all liturgi vi benytter i vår kirke knyttet til nattverden er soningen eller «offeret» (i anførselstegn, siden også dette ordet utgjør noe av forskjellen i forståelsen kirkesamfunnene i mellom). Kristus blir *ofret* til Gud for å løse menneskene fra syndens og dødens makt. Oppsummert i vår egen liturgi; «Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod som han gav til soning for alle våre synder». Fra Johannes åpenbaring har vi fått med oss bildet av Jesus som står som et slaktet lam for Guds trone. Han blir lovprist med sang i himmelen fordi han med blodet har satt alle mennesker fri; Åp 5, 6-9;

9 De sang en ny sang:

Verdig er du til å ta imot boken
og bryte seglene på den.
For du ble slaktet,
og med ditt blod har du frikjøpt for Gud
mennesker av alle stammer og tungemål,
av alle folk og nasjoner.

Offeret erstattet det jødiske påskelam-offeret, men som Paulus understreker i Rom 6,10 eller Hebr 9, 12: *For døden han døde, den døde han for synden, én gang for alle*. Brødet og vinen er sentrale: Brødet er Kristi rene kropp, som ble «ofret» da han døde. Vinen symboliserer blodet som ble utøst, på samme vis som blodet rant av offerlammet. Offeret erstattet den jødiske skikken med dyreoffer. I den katolske messen blir elementene mirakuløst forvandlet til Jesu kropp og blod når innstiftelsesordene leses, mens vi i vår Lutherske tradisjon har det vi kaller «konsubstansiasjon», hvor Jesus faktisk er til stede i brødet og vinen i selve handlingen, mens andre trossamfunn igjen ser på dette kun som en minnehandling eller symbolhandling.

Endringer i Nattverdspraksis

Synes på betydningen av Nattverden for folk flest har endret seg dramatisk. Etter at Det første laterankonsilet i 1123, samtidig som sølibatet ble innført som hovedregel, bestemte at det for en troende var tilstrekkelig å gå til nattverd kun en gang i året, (men det var til gjengjeld en plikt), og gjennom reformasjonens

nedtoning av nattverden og framheving av Ordets tjeneste på bekostning av sakramentene, har vi i dag en vedtatt ordning for vår kirke som sier at det er nattverdsfeiring som en hovedregel i alle gudstjenester. Da jeg var ungdom var det slik at jeg ikke fikk gå til nattverd, om jeg var aldri så «from» eller kalte meg en kristen, før jeg var konfirmert. (Vi snakker slutten av 1970-tallet). Nattverd-gudstjeneste var det heller ikke hver søndag, men «av og til». Nattverden har også vært med å skape skille mellom de «skikkelig kristne» og alle de andre. Endringen som har kommet er forholdsvis dramatisk, og nattverden er, slik jeg oppfatter det, nå nærmere slik jeg oppfatter Hebr 10,10; *Jesu Kristi kropp ble båret fram som offer én gang for alle.*

I dag er også barna med, og terskelen for å delta i feiringen har blitt vesentlig lavere. Statistikkene for kirken viser også at flere går til nattverd, og det har blitt en viktig del av det å feire Gudstjeneste. På den måten blir også nådemidlene tydeligere: De er ikke avhengig av bestemte handlinger (renselse) for den enkelte, eller bestemte måter å tilslutte seg troen på. På den måten blir sammenhengen mellom sakramentene også tydeligere. De er *nådemidler*. Det er en gave som rekkes oss, og som vi kan ta imot – med tomme og åpne hender, som blir gjort klar til å leve et liv med utstrakte hender mot den verden som utfordrer oss til stadig å ta tak i det som kan virkeliggjøre evangeliet; å være de hender som Gud har gjort seg avhengig av for at mennesker skal kjenne seg frigjort.

Så selv om «skjær» (renselses)-elementet er nedtonet, gir det denne dagen fremdeles mening å bruke også skriftemål for å vise oss sammenhengen mellom det store mysterium og det levde liv som finner sted der mennesker befinner seg hver eneste dag.

Jeg vil avslutte med spørsmålet som innledet denne betraktningen: Hvor merkelig er det ikke å skulle la gamle religiøse skikker bli til noe vi i vår tradisjon oppfatter som viktig – også for å forstå det religiøse universet vi selv er deler av? Kanskje kan vi gjøre de store sammenhengene mulig å se og forstå, ved å fortsette å være tro mot det tradisjonene har gitt oss, av tolkninger vi rikt kan øse av for å finne mening også i vår tid.

Forslag til salmer

- 605 Opp jublende sang eller 157 Hør en lovsang, høye himler
153 Til lammets måltid
159 Jesu disipler
434 Det er navnet ditt jeg roper
982.1 Kirkens fredsbønn (som forbønn)
349 Du som freden meg forkynner (som svar på skriftemål)
162 Såkorn som dør i jorden eller 601 Som korn fra vide åkrer
404 Slik som eg var

Langfredag

10. april 2020

Mark 14,26– 15,37 Lidelsesberetningen

Langfredag – å fråtse i det grusomme?

Jeg hører til de prester som liker å preke på langfredag, som synes det er enklere å preke langfredag enn påskedag. Ja, det er nesten en av mine favoritt-prekedager i hele kirkeåret. Det er noe ved å stå ved tilværelsens absolutte avgrunn, der de virkelig store og viktige tingene i livet og døden stilles på sin spiss. Der er det er plass til det aller verste vi kan tenke oss. Derfor følte jeg meg veldig truffet av en diskusjonstråd i Facebookgruppa til prester i Den norske kirke, om hvorfor så mange prekener i vår tid har et fokus på vanskeligheter, sorg og trøst, heller enn å preke gleden og det lyse i troen og livet. Jeg tenkte etter og kunde ikke huske mange prekener jeg hadde holdt de siste årene med et slikt glatt og lyst utgangspunkt. Nå kan det finnes mange grunner til det, men innsikten ble litt av et tankekors for meg. Hvorfor er det enklere eller føles mer naturlig, for meg og mange andre som preker, å både gå ut fra og kanskje også bli i det vanskelige og tunge, i lidelse og smerte. Det finnes absolutt et behov av å sette ord på smerten og komme med trøst. Men det er tross alt *kjærligheten* som er sterkere enn døden vi skal forkynne, ikke døden selv.

Nå er Langfredag kanskje akkurat den dag i kirkeåret hvor smerten og lidelsen har sin store plass. Og det er grunn til å la også den menneskelige erfaringen av smerte og lidelse få plass denne dag. Men det finnes en risiko for å gå over i fråtsing i det forferdelige – det er ikke uten grunn at krim og særlig «true

crime» er så populært i vår tid. Selv om vi på mange måter tiltrekkes det grusomme og ekle, bør ikke langfredagspreken bikke over. Det er en balansegang å snakke sant om de aller dypeste plassene på tilværelsens bunn, og å ende opp i akkurat denne fråtsingen.

Jesu sår er våre sår

Det handler om å koble sammen Jesu lidelse og smerte med vår. At Jesu sår er våre sår, og våre sår er Jesu sår. Sårene på Jesu hender er samme sår som kuttene på en tenårings underarmer. Sårene på Jesu føtter er sårene til føttene til flyktninger på vandring over fjell og ørkener. Såret i Jesu side er sårene til kvinner og barn som lever med vold i hjemmet. Jesu tørst på korset er tørsten til mennesker som mangler rent vann og mat. Angsten til Jesus i Getsemane er angsten til den kreftsyke som venter på en smertefull død. Jesu opplevelse av svik og overgivelse når disiplene forneker ham er sviket til den som sitter overgitt i fengsel, flyktningleir, ghettoer og fangeleirer. Slik kan vi fortsette.

Langfredag er ikke kun en fortelling om tilværelsens avgrunn. Det er fremst fortellingen om hvem som er der i avgrunnen sammen med oss: Gud selv. Langfredag er fortellingen om Guds nærvær, uansett hvor grusomt livet blir. Og det må alltid være et blikk mot påskemorgen, selv der i mørket. Det betyr ikke at man skal ta lett på mørket og avgrunnen og altfor raskt gå over i lyset. Men vi må preke om at Jesu sår er våre sår på en måte, så det blir troverdig at Jesu oppstandelse også er vår oppstandelse. Guds nærvær finnes i det aller mørkeste, og der er vi ikke alene. Men vi har også håpet at vi ikke skal bli der. At Kristi seier over døden innebærer at mørket og døden har en slutt, også for oss.

Jeg skriver denne teksten i uka til Minnedagen om Holocaust, 75 år siden Auschwitz ble åpnet og frigjort. Siden den gang har akkurat det stedet blitt symbolet på helvetet på jord, tilværelsens avgrunn. Holocaust påvirket også teologien i Europa. Det satte spørsmålene om teodicé, den allmektige Guds godhet og lidelsens og ondskapens virkelighet på sin spiss. Hvordan kan det finnes en god Gud i en verden der slikt kan skje?

Kan en god Gud ha skapt mennesker som er i stand å gjennomføre en slik utenkelig grusomhet, systematisk og over så lang tid? Samtidig som Auschwitz og Holocaust står som det ytterste symbolet for denne ondskap, er det dessverre ikke fullt så unikt i verdenshistorien som vi vil ønske. Folkemord, forslaving og fullstendig hensynsløshet har dessverre skjedd i mange samfunn gjennom menneskehetens historie over hele verden.

Langfredag med uopplarte spor av antisemittisme?

Langfredag har gjennom Europas historie vært en dag for antisemittisk vold og jødeforfølgelser. Vi kan lett uten å reflektere over det, risikere å videreføre tankemodeller og stereotyper om jøder og jødedom, og relasjonen til kristen teologi. I år leser vi teksten fra Markus som ikke er like full av slike snublesteiner som for eksempel Johannesfortellingen, men det er likevel lett å ende opp i det som kalles erstatningsteologi – at det nye kristne forbundet helt har erstattet det gamle forbundet, og at man gjør et altfor stort skille og brudd mellom det gamle (jødiske) og det nye (kristne) forbundet.

Centrum för religionsdialog i Stockholm har i lang tid gjort et fortjenstfullt arbeid med å belyse dette, blant annet ved å publisere tekstkommentarer til prekenarbeid som særlig behandler relasjonen mellom GT og NT og hvordan man kan preke god kristen teologi og samtidig «tala väl om den andre» med særlig fokus på jødedom (<https://blogg.svenskakyrkan.se/crd/tala-val-predikokommentarer/>). Disse kommentarer følger naturlig nok Svenska kyrkans tekstrekke, men der finnes også mye matnyttig for norske predikanter. I tillegg har de publisert tekster til den tidligere biskopen i Stockholm og professoren i bibelvitenskap ved Harvard, Krister Stendahl, som tidlig ble engasjert i religionsdialog. Blant annet ligger hans prekenkommentar til den stille uke, «Den heliga veckan», på hjemmesiden deres til fritt bruk (<https://www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift/krister-stendahl-den-heliga-veckan>). Der finnes også et tankevekkende innlegg fra Rabbi Ute Steyer i Stockholms synagoge, om risikoene ved å blande sammen kristen påske og

jødisk Pesach (<https://blogg.svenskakyrkan.se/crd/2019/04/01/rabbi-ute-steyer-improperierna-blev-en-chock/>). Han tar særlig opp bruken av Improperiene, «anklagelsene» fra Jesus på korset mot folket som har vendt seg imot ham. Palestrinas nydelige tonsetting klinger i mange kirker, både i Norge og Sverige, på Langfredag, men Steyer er sterkt kritisk til innholdet i teksten. Les gjerne artikkelen til Helene Egnell, prest og doktor i religionsteologi som leder *Centrum för Religionsdialog*: <https://svenskkyrkotidning.se/artikel/om-det-inte-vore-for-pogromen-i-kielce-vore-inte-improperierna-ett-problem/>.

Salmeforslag

166 O hode, høyt forhånet

362 En tåre renner fra ikonet

171 Naglet til et kors på jorden

358 För att du inte tog det gudomliga

173 Hill deg, Frelser og forsoner

Påskennatt / Ottesang

lørdag 11. april / søndag 12. april 2020

1 Mos 1,1– 5;1,26–2,2	Gud skaper lyset og menneskene
og 2 Mos 14,1– 22	Sivsjø–underet
Rom 6,3–11	Forenet med Kristus i dåpen
Mark 16,1–8	Jesus står opp

Tal oppstandelsen - Om meningsløshet og nødvendighet

Tekstene for påskennatt spenner opp hele hendelsesforløpet som kristendommen bygger på: Fra skapelse, via frelsen fra slaveriet i Egypt gjennom havet, til Jesu oppstandelse fra de døde, og til slutt menneskenes del i den oppstandelsen gjennom drukningsdøden i dåpsvannet.

Sammenstillingen av tekstene gjør frelseshistorien til en årsaksforklaring med følgende argumentasjon: Noe var skjedd i begynnelsen (skapelsen), men så skjedde noe (syndefall og straff) som gjorde at noe måtte skje (Jesu død og oppstandelse) slik at noe skal kunne skje (menneskenes nye liv).

Skal du holde preken denne natten, får du en lett jobb hvis du er blant dem som uten videre stoler på at ordene du sier gir mening bare de gjengir den årsaksforklaringen; hvis du tenker at prekenen blir klar og tydelig ved å disponeres rundt oppstandelsen som en slags nødvendig løsning; hvis du tenker at stemmen din får liv og virker troverdig ved å beskrive hvordan hendelsesforløpet fra liv til død til nytt liv var nødt til å bli slik.

For dette forløpet, at det levende må dø for å bli virkelig levende – er ikke bare en lettfattelig dramaturgisk utvikling som kristendommen altfor ofte lener hele sin legitimitet på. Utviklingen fra skapelse via syndefall til frelse, fra liv via død til nytt liv, durer som selve drivverket i vestlig statsforståelse, juss og sosial regulering, i forestillingen om og praksisen av hvem og hvordan vi er i våre relasjoner og ulike livssammenhenger:

Det er forestillingen om sonofferets nødvendighet, at livet, Guds, ditt og alles liv, ikke er mulig uten først å drepes. Dette premisset, som får et så tydelig uttrykk i påskenattens tekster, gjennomsyrer språket vårt og virkeligheten vår. Enhver hendelse, enhver interaksjon, enhver uttale, får mening ved å struktureres over en eller annen versjon av død og oppstandelse.

Men jeg tror at det blir en bedre preken på påskenatt hvis oppstandelsens nødvendighet ikke tas for gitt og forutsettes som så opplagt selvforklarende. Jeg trorottesangen lyder sannere hvis det som sies, uttales med en bevissthet om at ordene om oppstandelse ikke gir mening. For hvis vi først tror på en Gud som skapte i begynnelsen, himmelen og jorden, lyset og menneskene, så er jo ikke oppstandelse en umulighet eller et logisk problem. Problemet er at den skulle vært unødvendig.

Når jeg skal holde en preken som på en eller annen måte handler om oppstandelsen, og jeg mener altså at alle prekener alltid på et vis handler om den, så får jeg alltid en emmen smak i munnen. For det språket jeg har, gjennomsyret av premisset om død før liv, gjør det ikke mulig å omtale kristendom som noe annet enn en forkledt utgave av forestillingen om at det må bli verre før det blir bedre.

Jeg kan alltså forsøke meg på at oppstandelse handler om radikal nyskapelse, at oppstandelsens virkelighet ikke dreier seg om noe komparativt bedre etter at døden er overvunnet, men om noe fullstendig nytt, som ikke forholder seg til snevre begrep om

nødvendighet og mening: Et nytt liv, nye relasjoner, en ny himmel og en ny jord - alle disse ordene som kristendommen er så full av, ord om en fremtid som kommer livsforløpet vårt i møte og gjør seg gjeldende allerede nå som oppstandelsens virkelighet.

Men også i uttalen av disse ordene, om det nye livet i oppstandelsen, lyder duren av det samme drivverket. Premisset om nødvendigheten av død før det nye, virkelige livet, marinerer språket mitt før jeg rekker å si noe som helst, og tøyler betydningen av ordene inn i den banale årsaksforklaringen, som jeg ikke har noe valg annet enn å uttale hvis jeg skal si noe som helst, som jeg ikke kan si noe annet enn, men som jeg likevel ikke kan være enig i eller tro på.

For en slik årsaksforklaring, hvor vanlig den enn er, hvor sterkt den enn preger språk og tro, treffer ikke livene våre, dødene våre, virkeligheten vår: Når relasjoner blir borte, når livet blir for mørkt til å leves, når jorden og himmelen ødelegges, holder det ikke å komme trekkende med en fortrøstningsfull og velmenende forklaring om at det jo er derfor, for vår skyld, at Jesus døde og sto opp. Vår virkelighet, sånn som den er, viser at evangeliet, ordene om Gud som skapte oss, ordene om Gud som ble menneske, ble korsfestet, døde og oppstod - for oss, for å gi liv, ikke forklarer eller løser noe som helst.

Heller ikke ottesang på påskenenatt kan være noe annet enn disse ordene og denne forklaringen. Men du kan si de ordene og den forklaringen ved å trekke pusten, sette an stemmen og snakke om oppstandelsen, hele tiden vel vitende om at det årsaksforklarende premisset som oppstandelsen fanger språket i, ikke gir mening. Da vet du samtidig at alt du sier uansett må være preget av det premisset, død før liv, og at det derfor må uttales, hvis noe overhode skal sies. Prekenen kan da være å uttale oppstandelsen - ikke som det forløsende, meningsfortattede og selvforklarende høydepunktet i et frelsesforløp som startet med en skapelse i begynnelsen - men som, ved å måtte uttales, uttales som nødvendig krav til den Guden som skapte. Om liv, om nytt liv, samme hva, bare det er liv.

Salmer

Exultet

Vår Herre Krist i dødens bånd, 187

Farao nådde oss like ved stranden, 184

Kristus er sannelig oppstanden fra de døde, 946

Deg være ære, 197

Døden må vike for gudsrikets krefter, 209b

Påskedag

søndag 12. april 2020

Salme 118,14– 24	Dagen som Herren har gjort
1 Kor 15,1–11	Oppstandelsen
Luk 24,1–9	Jesus står opp

Den tomme graven er en gåte og en utfordring

Påskan er tiden for de store kontrastene. I den stille uken har vi fått tid til å samle oss litt, og meditere over den smertefulle veien opp til korset og ned i den mørke graven. Og nå er vi endelig kommet til påskemorgen, med oppstandelse, påskeliljer og trompetfanfarer. Kanskje skinner det litt ekstra i nypussa kirkesølv i dag, og kanskje har man nesten lyst til å skifte til paljettkjole før kirkekaffen, i et nikk til de to mennene ved graven i skinnende klær.

Dagens evangelietekst er opptakten til en mirakelfortelling og en åpenbaring. Vi skjønner at noe helt spesielt har skjedd, men vi får ikke se det. Vi ser bare gjenskinnet, delvis i klærne til de to mennene ved graven. Og selv om påskemorgen er en festdag, er dagens pretekst mer dominert av uro og forvirring enn av glede. Situasjonen er uavklart, alt er snudd om på.

Vi følger kvinnene som kommer til Jesu grav for å stille liket hans med velluktende oljer. I de forrige versene har vi fått vite at dette er *de kvinnene som var kommet med ham fra Galilea*. Lukas navngir dem først i etterkant av dagens tekstutdrag, og selv da er

det litt tvetydig om det er flere enn disse tre navngitte kvinnene, Maria Magdalena, Johanna og Maria, Jakobs mor, som var ved graven.

Kvinnene kommer til graven, men de finner at steinen er rullet til side, og graven er tom. Med ett står det to menn hos dem i skinnende klær – og her aner vi et sjangerbytte, vi gjenkjenner et signal om at dette er en tekst med en åpenbaring. Hva betyr disse skinnende klærne, og hvem er disse mennene? Er de engler, budbærere fra Gud? Matteus-evangeliet bruker ordet engel om den ene mannen ved graven. Men det gjør ikke Lukas, han beskriver dem bare som to menn i skinnende klær. Hvem er de, hvor kommer de fra, og hvor blir de av etter at de har overlevert budskapet sitt til kvinnene? Det hele er kort og nøkternt beskrevet, og gir ikke så mange svar. Beskjeden deres til kvinnene har mye mer å ta tak i; den antyder at de to har tilgang til kunnskap om hva som har hendt med Jesus, og kanskje om hvorfor:

Hvorfor letter dere etter den levende blant de døde? Han er ikke her, han er stått opp. Husk hva han sa til dere mens han ennå var i Galilea: «Menneskesønnen skal overgis i syndige menneskers hender og korsfestes, og den tredje dagen skal han stå opp.»

Hvordan forsto kvinnene disse første setningene? For oss som har vokst opp med Jesu død og oppstandelse som et fast uttrykk, er det lett å tolke, men hva ville vi lagt i det om vi ikke hadde dette religiøse rammeverket og kjente fortellingen fra før av? *Å stå opp fra de døde* er et uttrykk som sammenstiller døden med søvn. Døden blir noe man kan våkne fra. Og kvinnene ved graven har allerede sett eller hørt at Jesus vekker døde mennesker til liv igjen. I Lukas-evangeliet skjer det to slike mirakler, med sønnen til enken av Nain, og Jairus' datter. *Hun er ikke død, hun sover bare*, sier Jesus, og ber henne stå opp.

Den tomme graven er fortsatt en gåte for oss. Vi får ikke se selve oppstandelsen eller vite hvordan den foregikk – den har skjedd i vårt fravær. Det finnes ingen menneskelige vitner, ingen

allestedsnærværende fortellerstemme. Han som har vekket andre fra døden i disiplene og folkemengders påsyn, hva er det som gjør at han må stå opp fra graven i ensomhet? Kunne ikke miraklet ha skjedd på en mer storslagen måte? Ville ikke det ha legitimert Jesu makt én gang for alle om det fantes vitner? I stedet får oppstandelsen lov til å forbli et mysterium vi ikke har tilgang til.

De to mennene ved graven minner kvinnene på hva Jesus har sagt om sin egen død. *Han skal overgis i syndige mennesker hender og korsfestes, og den tredje dagen skal han stå opp.* Hvor har Jesus vært i mellomtiden, og hvor er han nå? Det får vi ikke svar på.

Et spørsmål kan være fint å ta med inn i prekenen: *Hvem lytter vi til?* Kvinnene ved graven er de første som får vite at Jesus har stått opp fra de døde. Tekstutdraget vårt slutter brått, før nyheten blir bragt videre av kvinnene:

Det var Maria Magdalena, Johanna og Maria, Jakobs mor, som sammen med de andre kvinnene fortalte dette til apostlene. Men de mente det hele var løst snakk, og trodde dem ikke.

Det er kanskje ikke så rart at dette ikke ble med i tekstrekka, men det er likevel mulig å komme inn på i prekenen. Hvem lytter vi til, og hvorfor? Kanskje treffer dette noe i våre egne liv: Hvilke stemmer tar vi på alvor, og hvem later vi som om vi ikke har hørt?

Kort om lesetekstene

Det er også to områder i lesetekstene som man kan være obs på; de skurrer litt, midt i all gleden over oppstandelsen:

Jeg undres over hvordan Paulus omtaler seg selv, han «som bare er et utfullbåret foster». Hva mener han med det? Hvor kommer dette bildet fra? Hvilke bilder vekker det hos folk i menigheten, og hvilke minner og følelser risikerer man å vekke? Hvordan traff dette bildet menneskene i urmenighetene som Paulus skriver til? Det greske ordet *ἔκτρομα* betyr ifølge BDAG og andre gresk-ordbøker *abort*, men mange bibeloversettelser velger mindre grafiske varianter, som «one abnormally born», «one untimely born».

Salme 118 er en lovsangsalme, med mange glade seiersbilder. Men midt i tekstutdraget kommer en moll-akkord: «Hardt har Herren tuktet meg, men han overga meg ikke til døden.» Kanskje dette utsagnet er verdt å stoppe opp ved. Selv om vi stadig forkynner Guds store kjærlighet til oss mennesker, så er det mange kristne som bærer med seg dette straffende gudsbildet fra Det gamle testamentet. Det kan være fornuftig å problematisere dette i prekenen, midt i en kirkeårstid hvor lidelse, forsoningslære og sonoffer-bilder får stor plass. Forkynner vi en Gud som tukter oss, som forårsaker smerte? Eller forkynner vi en Gud som trøster oss og lider med oss? Hvordan forsoner vi disse forskjellige gudsbildene med hverandre? Og hvordan formidler vi dette til menigheten?

Om du ikke selv har påskenattsmesse i år, les gjerne likevel Mathias Gillebos tekstgjennomgang i dette nummeret, og la deg provosere. Vi kan nok alle ha godt av jevnlige runder med oss selv om hvilke varianter av forsoningslære vi forkynner, og påsken kan være en god anledning til å kartlegge våre egne teologiske grenseoverganger.

Salmeforslag

197 Deg være ære (inngang)

206 Dine hender er fulle av blomster (mellom lesningene)

194 Jesus lever, graven brast (etter preken)

205 Kornet har sin vila (nattverd)

196 Påskemorgen slukker sorgen (utgang)

2. påskedag

mandag 13. april 2020

Jona 2,1–11	Herren berger Jona fra dypet
Apg 13,32–35	Jeg vil oppfylle løftene
Luk 24,13–35	Emmaus-vandrerne

Oppstandelse og måltid

Hvordan skal vi preke 2. påskedag? Jeg ser to alternativ: Den første er en intern, bibel-teologisk utlegning basert på profetstekster som «bevis» på Jesu oppstandelse. Det er dette som tekstutvalget på denne 2. påskedag legger opp til, og som det er grunnlag for hos Lukas. Det vil jeg ikke anbefale. Denne tilnærmingen kan eventuelt egne seg for en bibelgruppe eller foredrag for spesielt interesserte. Jeg skal gi noen tanker om denne tilnærmingen.

Det andre alternativet, som jeg vil anbefale, og som Lukas tekst legger opp til, er å spørre: Hvordan kommer vi til tro på at Jesus fortsatt lever?

Først litt om alternativ 1:

Fortellingen om Emmaus-vandrerne, Lukas 24:13-35 er særstoff i hans fremstilling av hendingsene etter oppstandelsen. Den er en bro mellom beretningen om kvinnene ved graven og disiplene som ikke trodde på deres beretning (24:1-12), og fortellingen om hvordan Jesus viser seg for alle de forsamlede disiplene og forutsier åndsutrustningen de skal få senere, (24:36-49). Første del, 24:13-27, er viet Lukas interesse for å vise hvordan

Jesu lidelse, død, og oppstandelse var i overensstemmelse med Skriftene. Utgangspunktet for fortellingen er at de to Emmaus-vandrerne ikke kjente igjen Jesus når han kom og slo følge med dem på veien, for «*det var noe som hindret dem i å se, så de ikke kjente ham igjen*» (24:16).

Dette er plottet: Leserne (vi) og fortelleren er fullstendig klar over at det er den oppstandne Jesus som går sammen med de to. Fortelleren og leserne deler denne virkelighetsforståelsen, mens de to vandrerne har sin egen forståelse, som de uttrykker når de gjenforteller lidelseshistorien, like til fortellingen om kvinnes merkelige og ikke troverdige budskap. Siden de hadde trodd på profeten Jesus, var skuffelsen deres stor. Lukas lar Jesus peke på profetiene om Messias, om hans lidelse og opphøyelse til herlighet. (Historisk notis: Det er ikke funnet noen slike profet-tekster om Messias som Lukas viser til.)

Det er åpenbart at dette er viktige «bevis» for Lukas. Det kommer fram også i leseteksten fra Apostelgjerningene 13:32-35, der Paulus' tale er bygget over den kjente modellen *Løfte og oppfyllelse*: «Og nå forkynner vi det gode budskapet for dere, at *det løftet som ble gitt til fedrene, det har Gud oppfylt for oss som er barna deres, da han reiste opp Jesus*». Modellen «løfte/oppfyllelse» er godt kjent og mye brukt i mange kristne miljøer, men har neppe stor overbevisningskraft utenfor dem. De forutsetter mye bibelkunnskap, og tiltro til selve modellen. Dette gjelder i særskilt grad den første, lange teksten, Jona 2:1-11, der det bare er henvisningen til at Jona var i fisken tre dager og tre netter som peker på Jesu tre dager i graven, hvis en ikke tar fram Matteus 12:40, der Matteus lar Jesus bruke nettopp dette i en forutsigelse: «For slik profeten *Jona var i buken på den store fisken i tre dager og tre netter*, slik skal Menneskesønnen være i jordens dyp i tre dager og tre netter.»

Som dere ser, er det mange muligheter til å fortape seg i intern bibelteologi. Men jeg vil altså legge vekt på at til tross for Lukas interesse for profeti/oppfyllelse, ble de to Emmaus-vandrerne ikke overbevist, og da tror jeg ikke mange vanlige tilhørere 2. påskedag heller vil bli det.

Derfor vil jeg heller ta opp hvordan Lukas' på en overraskende moderne måte snakker om hva det er å tro på Jesu oppstandelse: det er å delta i «gjenkjennelsens øyeblikk.» Jeg vil foreslå å stille spørsmålet om «hvordan kommer vi til tro på at Jesus lever?» Det er karakteristisk for evangeliene at de ikke beskriver Jesu oppstandelse, men er svært tilbakeholdende – det er først de senere apokryfe evangeliene som gir direkte beskrivelser (f.eks. Petersevangeliet). Det er møtene med Jesus som den oppstandne og levende som overbeviser (cf. Maria som gjenkjenner Jesu stemme, Joh 20:16). I Lukas-fortellingen er det måltidshandlingen som skaper gjenkjennelse: «Mens han satt til bords med dem, tok han brødet, bad takkebønnen, brøt det og gav dem» (24:30); *DA* skjedde det: «*Da ble øynene deres åpent, så de kjente ham igjen, men han ble usynlig for dem.*» Og det er først i dette øyeblikk, da gjenkjennelsen er skjedd, at de forstår hva Jesus sa til dem på veien, og betydningen av skriftene.

Fortellinger om gjenkjennelse er en klassisk genre som også brukes i bibelske fortellinger. Johannes-evangeliet har eksempelfortellinger om samtaler med Jesus som leder mennesker til tro på ham, som med den samaritanske kvinne i Joh 4. og den blindfødte i Joh 9. Derimot er fortellingen om Nikodemus i Joh 3 et eksempel på en som ikke kommer helt fram til tro. Fortellingene om Emmaus-vandrerne er en slik eksempel fortelling. Indikasjonene på at dette er noe som alle lesere/tilhørere kan oppleve fortetter seg i beretningen om måltidet, der det er mange signaler til en kjent situasjon. Alle leddene i fortellingen: «mens han 1) satt til bords med dem, 2) tok han brødet, 3) bad takkebønnen, 4) brøt det og 5) gav dem,» kan gjenfinnes i større og mindre grad i andre måltidsberetninger hos Lukas. Den første er fortellingen om hvordan Jesus metter 5000 (9:12-17) der merkelig nok alle elementene fra et formelt måltid finnes ute i denne ødemarks-scenen (9:15-16). De finnes selvsagt også i den siste nattverds-scenen i 24:17-20, der gjentakelsen blir tydelig uttalt: «Gjør dette til min minne om meg» (22:19).

I lys av dette blir det tydelig at måltidet der Emmaus-vandrerne kjenner igjen Jesus, er beskrevet som måltidet menigheten feiret til «minne om Jesus,» og der hans ord og måltids handlinger

ble gjentatt. Her ser vi noe av det nøkterne i Lukas' beskrivelse av Jesus som den oppstandne. Vekten ligger ikke på å beskrive det mirakuløse, men på å fremstille troen på oppstandelsen som «gjenkjennelsen øyeblikk» i måltidsfeiringen. I Acta 10:36-43 gjentar Lukas dette når han sier at Jesu oppstandelse IKKE var et uomtvistelig mirakel. Tvert imot: «Gud reiste ham opp på den tredje dag og lot ham tre synlig fram, ikke for hele folket, men for de vitner Gud i forveien hadde utvalgt, *for oss som spiste og drakk sammen med ham etter at han var stått opp fra de døde*» (10:40-41). Her også er måltidet det stedet der Jesus ble synlig – og der han fortsatt kan bli synlig. Fortellingen om måltidet med Jesus og Emmaus-vandrerne har mangedobbel bunn, både tilbake til Jesu siste måltid med disiplene, og fremover til den liturgiske gjentakelsen av måltidet i menigheten.

I en kommentar i *Vårt Land* i januar tok Åste Dokka opp undersøkelsen som viste stor vekst i deltakelse i nattverden under gudstjenestene. Dette er det grunn til å glede seg over, men Dokka var bekymret hvis deltakelsen i nattverden ikke ble fulgt opp med fortolkning: «Nattverden er et kraftfelt, men den trenger stadig prat om Jesus.» 2. påskedag er en god anledning til en slik «Jesus-prat,» med utgangspunkt i denne teksten. For det første er det en oppfordring til å delta i nattverden: Troen på at Jesus er tilstede er ikke bare en intellektuell overbevisning, den henger direkte sammen med praksis, med å delta. Jeg tror praksis, selve det å delta, er for lite snakket om som en måte å komme til tro og å bli bekreftet i troen.

Men så er det avgjørende hvem Jesus er, som vi tror på. Der peker parallellene til måltidet på Jesus som den som gir liv, som har omsorg for mennesker, og det vi trenger for å leve. Måltidene som er så viktige i Lukas-evangeliet er eksempler på hvordan Jesus inkluderer «syndere og tollere», syke og utstøtte rundt seg (14:12-14; 15:1-2). At så mange deltar i nattverden, at den ikke lenger er for «de utvalgte», er i seg en bekreftelse på Jesu åpne fellesskap. Og det mest nærliggende måltidet, avskjedsmåltidet før Jesu død, er selve kjærlighetshandlingen fra Jesus til sine disipler gjennom historien. Alle måltid skaper fellesskap mellom dem som deltar. Her er det også i enestående forstand et fellesskap

mellom Jesus og disiplene: «Dette er min kropp som gis for dere. Og dette begeret er den nye pakt i mitt blod, som bli utøst for dere.» Jesu kjærlighet som går så langt at han gir sitt liv for «dere/oss» konkretiseres når disse ordene fortsatt gjentas når vi mottar brød og vin. Og det gamle ordet «pakt» er et uttrykk for det forpliktende fellesskapet som er oppstått, forpliktende både for Jesus og for oss.

Alt dette kan ikke forkynnes i en preken, men denne teksten åpner for mye «prat om Jesus» om nattverden.

Forslag til salmer

Mange vil tenke på 860, Bli hos oss Mester, dagen heller, som kanskje kan brukes til slutningssalme. Jeg synes den mangler karakteren av det overraskende «gjenkjennelsens øyeblikk» som teksten har. Jeg vil heller foreslå salmer som uttrykker sammenhengen mellom oppstandelse og måltidet, som 203, De trodde at Jesus var borte; 207, Livet vant, dets navn er Jesus. Som nattverdsalmer f.eks. 604, Jesus livets sol og glede og 618, Vi er et folk på vandring.

2. søndag i påsketiden

19. april 2020

Jes 43,10–13	Dere er mine vitner
eller Apg 1,1–5	Løftet om Ånden
1 Kor 15,12–21	Nå er Kristus stått opp
Joh 21,1–14	Peters fiskefangst

Peters fiskefangst

Man kan tenke seg at det var en forhutla gjeng med disipler som seilte på Tiberiassjøen, det ville i hvert fall være naturlig etter alt det de hadde opplevd i de foregående kapitlene av Johannes-evangeliet. Men det er altså ikke alle disiplene som er sammen, det er bare syv av dem. Noen av kirkefedrene har argumenter for at dette er for å ikke erstatte den tolvte disippelen, mens andre har argumentert for at dette er et hellig tall på eller annen måte. Uansett, de drar ut og fisker.

Vi som er glad i å fiske, vet at fising kan være en genial måte å slappe av på, men det kan også være den største tålmodighetsprøven, som ofte ender med et ukvemsord eller to. Peter sa til de andre disiplene, «Jeg går ut og fisker.» De andre disiplene svarer, «vi blir også med». Det som er interessant her, er at ifølge Jo-Ann Brant, kan det oversettes litt annerledes fra gresk. Hun argumenter med at ordene som Johannes bruker sier noe om at Peter er litt rastløs, og kanskje trenger å feste tankene på noe annet. Derfor kan man oversette med at han sier litt rastløs at, jeg drar ut og fisker. Dette er ikke en oversettelse som er mye annerledes fra den norske oversettelsen. Men svaret fra disiplene er ganske annerledes. Brant skriver at en bedre oversettelse av svaret vil være, «Du går ikke alene!»

Med tanke på hva disiplene nettopp hadde gått gjennom, og med tanke på at Jesus nettopp hadde stått opp fra de døde, er det ikke så rart at de med en så insisterende tone ville bli med ham. Det viser et kameratskap som vi kan kjenne oss igjen i når vi tenker på våre egne liv. En annen ting var også det reint praktiske; det skal godt gjøres å seile en båt samtidig som man skal dra inn et fullt garn med fisk. Men så var det jo dette med fisk. Jeg tror jeg kan snakke på vegne av ganske mange av oss når jeg sier at det å fiske kan være forferdelig frustrerende når man fisker en hel natt uten å få så mye som et napp.

Peter dro ut sammen med disiplene sine, men etter en hel natt med fising, fikk de altså ingenting. Noe som i seg selv er forferdelig irriterende, spesielt hvis man skal fiske til livets opphold, og det har blitt hintet om at dette var en av grunnene til at Peter valgte å dra ut for å fiske i utgangspunktet, ifølge Jo-Ann Brant. Når morgenen kom, stod Jesus på stranden, men disiplene forsto ikke at det var ham. En kan stille seg spørsmålet hvorfor disiplene ikke gjenkjente Jesus etter all denne tiden de hadde tilbragt med ham, men det gjorde de dog ikke. Kanskje er det en parallell til Emmaus-fortellinger her? Jesus sa til dem: «Har dere ikke fått noe å spise, barna mine?» (21,6) «Nei, svarte de.» Det som er interessant med den norske oversettelsen er at den igjen ikke sier noe om sinnsstemningen hos disiplene når de svarte ham. Brant sier at på det greske språket er det ikke en gjensidig høflighet i svaret, noe som gjør at tonen i svaret blir noe ganske annet enn bare et simpelt *nei*. Jeg tenker at Peter og disiplene i sitt stille sinn kan ha tenkt, «nei, for pokker! Vi har ikke fått noe fisk!», men at de valgte å moderere seg noe. En utfordring som jeg nok må innrømme at hadde sittet langt inne å klare hvis det var meg selv som skulle svare.

Så ber ham dem kaste garne på høyre side av båten. Her kan man legge merke til at de gjør som han sier med én gang. Det er ikke noen tvil eller noen spørsmål, de gjør som han sier. De fikk fisk, mer enn nok. Det må ha vært en stor lykke og lettelse for disiplene etter at hadde tilbrakt en hel natt på sjøen uten å få så mye som et napp. Godt var det nok at de ikke svarte Jesus på en mer uhøflig måte enn det de gjorde, med tanke på at de rett etterpå oppdaget

at det var ham, når disiplene som Jesus hadde kjær sa, «det er Herren». Med en gang Peter hørte dette, bandt han om kappen og kastet seg i sjøen og svømte mot land. Disiplene vendte båten mot land og dro med seg all fisken. En kan stille spørsmål ved om det var noe særlig raskere å svømme inn enn det var å seile. Men det dette kan vise, er hvor mye det hastet for Peter å komme seg til land for å se Herren. Igjen vil jeg poengtere hvor kort det var siden at Jesus hadde dødd foran dem, for så å stå opp. Det var ikke mange dagene siden, så da er det ikke så rart at Peter valgte å kaste seg i sjøen.

En annen ting Brant poengterer er at Peter var ikke redd for å vise seg for Herren med så lite klær på seg. Jeg tenker at det som kan være viktig er dette poenget er nettopp det at han ikke er redd for å vise seg sånn som han er. Og det er dette Jesus også har vist gjennom sine handlinger i disse fortellingene; han bryr seg ikke om de synlige, men heller det som er på innsiden av mennesket, i overført betydning. Det er noen andre verdier Jesus er opptatt av enn hvor mye klær man har på seg, sykdommer man har, eller feil. Det er troen som er viktig. Jeg tenker dette er noe av det vi ser når Peter kaste seg i sjøen, selv om det ville gått omtrent like fort å forbli i båten. Han har en så sterk tilknytning til Jesus at han velger å kaste seg i vannet.

Disiplene fikk 153 fisk, men garnet revnet ikke. Selvfølgelig gjorde det ikke det! Hadde det vært mitt garn, hadde det sikker gått rett vest, men nå var det Jesus som fortalte dem at de skulle kaste garnet ut, for å få fisk. Da de kom til land fikk de øye på bålet med fisk og brød på. Jesus ba dem ta med noe av fisken. Peter gjorde som han sa. Det Brant poengterer her er at det ikke lenger er behov for å spørre Jesus hvem han er, fordi de allerede vet at det er ham. Dette er noe vi ser at Johannes poengterer; de våger ikke å spørre ham hvem han er, fordi de allerede vet at det er han. Og igjen setter de seg og spiser med Jesus. Dette var tredje gang Jesus viste seg for disiplene etter hans oppstandelse.

Dette er på mange måter en vakker tekst. Disiplene mistet sin kjære Jesus, men han stod opp fra de døde og viste seg for Maria og disiplene, som vi kan lese om i det foregående kapitlet.

I 21,1-14 kan man på en måte si at ringen sluttes, selv om det ikke er sammen med alle disiplene. De setter seg ned sammen med Jesus og spiser fisken de har fått sammen med ham. Som vi ser flere ganger gjennom evangeliene, så er dette med måltider og mat viktig. Det er fra dette vi har fått ett av våre to sakramenter fra, og selv om dette ikke er en eukaristisk tekst, er det allikevel et viktig måltidsfelleskap. Selv om disiplene måtte lide litt på forhånd for å skaffe denne maten.

Salmeforslag

207 Livet vant, dets navn er Jesus
320 Ærens konge, nådens Herre
162 Såkorn som dør i jorden
198 Ljos over grav

Salmer med fisker og båter:

278 Herre Gud, ditt dyre navn og ære
710 Stille hver natt ror vi vår båt
473 I Jesu namn me stemner fram
474 Ein båt i stormen duva
630 Gud signe vårt folk der dei sigler og ror

Kilde

Brant, Jo-Ann. *Paideia commentaries on The New Testament*. Michigan: BakerAcademic, 2011.

3. søndag i påsketiden

26. april 2020

Esek 34,11–16	Den gode gjeteren
eller Apg 2,36– 41	Vend om og la dere døpe
1 Pet 2,20–25	Hyrde og tilsynsmann
Joh 10,11–18	Den gode gjeteren

Dagens bønn

Jesus Kristus, gode hyrde, du som kjenner oss og fører oss på rettferdighets stier, vi ber deg: Vokt oss mot alle farer og let oss opp når vi går oss vill, så vi kan samles hos deg i ditt evige rike, du som med din Far og Den hellige ånd lever og råder, én sann Gud fra evighet til evighet. Amen.

Påsketiden – inn i relasjonene

På søndagene etter påskens oktav forlater vi oppstandelsesfortellingene, og får anledning til å fordype oss i tekster fra Johannesevangeliet. Det er fint å lese disse tekstene i lyset fra påsken og fellesskapet som den levende, oppstandne Kristus inviterer oss inn i. Hvert på sitt vis har disse Johannestekstene et tyngdepunkt omkring det relasjonelle: Hvordan hører vi sammen med Kristus, og hvordan avspeiler den relasjonen forholdet mellom Faderen og Sønnen? I et år hvor Den norske kirke har en nasjonal satsing på dåp, er det fint med muligheten til å dvele litt ved troens sterke karakter av relasjon. 3. søndag i påsketiden har et klart hyrde-motiv. Det går igjen i alle tekstrekkene denne søndagen. Det gir mulighet for å arbeide med en gudstjeneste hvor tekster, bønner, preken og salmer gjensidig spiller hverandre.

(Dagens alternative episteltekst er hentet fra Peters tale på pinsedagen. Føringen i tekstboken er at menigheten velger å lese tekstene fra Apostlenes gjerninger i sin helhet gjennom påsketiden. Jeg har ikke fokusert på denne lesningen her.)

Herren er min hyrde – meg fattes intet

Jeg har mange ganger lest salme 23 på andakter på aldershjem fra 1930-oversettelsen. Jeg kan den fremdeles (omtrent) utenat – den har et fint språklig og poetisk uttrykk. Når jeg møter blikkene, ser jeg at mange beveger på munnen. De kan denne salmen. Jeg må innrømme at modernisering noen ganger fører til en smule forflating: fra *meg fattes intet* til *jeg mangler ingen ting* til *jeg mangler ikkeno'* (den siste var min egen språklige justering av bibel 2011). Mange har bildet av den gode gjeteren på netthinnen, kanskje fra romantiske glansbilder og søndagsskolekort. Det er et godt og trøstende bilde. Det er ikke bare romantisk – styrken ligger i at salmen tar oss gjennom dødsskyggens dal, og snakker til de vanskelige erfaringene også. Jeg lar meg overraske over hvor godt dette bildet fortsetter å kommunisere. Det er langt mellom yrkesgjeterere i Norge i dag, men også barn og unge kan få noe ut av dette bildet.

Sammenhengen med Esekiel understreker i hvilken grad Jesus går inn i forestillinger og bilder som er svært godt kjente, heller enn å skape nye. Samtidig utvikles og åpnes bildene mot nye innsikter. I GT er Gud selv den gode gjeteren som beskytter og leder folket sitt. Hos profetene kommer dette bildet sterkt frem i vanskelige perioder. Kongedømmet blir etter hvert et bilde på hvordan Gud gjeter flokken. Legg merke til at fortellerteksten på denne dagen er fra 1. Samuelsbok om salvingen av David. Interessant nok finner presten Samuel David ute på markene. Han er allerede gjeter.

Hos Esekiel finner vi ansatsene til flere av Johannestekstene som spiller på hyrdemotivet. For vår tekst kan vi særlig merke oss tanken om de spredte sauene som skal samles. Det er rimelig at dette ble forstått som Guds plan for å bevare sitt utvalgte folk. Jesus identifiserer seg selv med den gode gjeteren. Det er mulig at vi går glipp av hvilken sterk identifikasjon han da gir til kjenne mellom seg selv og Gud for tilhøreren som kjente de bibelske bildene.

Motivet med å samle flokken er med hos Johannes, og det utvikles. Ikke bare skal de utvalgte hentes hjem fra utlendighet blant fremmede folkeslag. Denne gjeteren tar seg også av de fremmede, og vil samle alle til en flokk. Dette er en fin åpning for refleksjon i teksten. Jesus sin gjerning som hyrde og tilsynsman er ikke begrenset til en liten flokk, men har universell karakter. Kanskje er det viktig å ta vare denne åpenheten som bildene i teksten har. Ingen av oss vet helt hvem disse andre sauene er. Men vi aner at Jesus er i ferd med å oppfylle de gammeltestamentlige visjonene, og grensene utvides samtidig slik at alle jordens folk hører med.

Jeg gir livet mitt for sauene

Jesus forsterker det bibelske bildet ved å si at den gode gjeteren gir livet sitt for sauene. Dette peker på korset, og tilfører noe helt nytt. Evangelistene finner allikevel spor til dette hos profetene. Matteus lar Jesus sitere Sakarja etter påskemåltidet: *Jeg skal slå gjeteren, og sauene skal bli spredt.* Og Johannes siterer samme profet ved Jesu død: *De skal se på ham som de har gjennomboret.* Så langt strekker Jesu lederskap seg, han er villig til å ofre seg selv helt og fullt for flokken. I motsetning til leiekaren, som rømmer når han ser fare.

Samtidig er det klart at Jesus ikke er en gjeter som eier sauene. Det er en annen type relasjon som beskrives: Jeg er den gode gjeteren. *Jeg kjenner mine, og mine kjenner meg, slik som Far kjenner meg og jeg kjenner Far. Jeg gir livet mitt for sauene.* Gjeteren og sauene kjenner hverandre. De hører hans stemme, og vil følge ham. Og relasjonen dem imellom sammenlignes med relasjonen i guddommen – forholdet mellom Faderen og Sønnen.

Når den gode gjeteren gir sitt liv, er det ikke en trist tapshistorie. Dette er noe Jesus både kan og vil gjøre, og det beskriver ikke Guds maktesløshet: *Ingen tar mitt liv, jeg gir det frivillig. For jeg har makt til å gi det og makt til å ta det tilbake igjen.* Påskefortellingen slutter ikke ved graven, slik vi også håper at vår historie ikke sluttet ved vår grav.

Relasjon og ledelse

Jeg leste nettopp Magnus Malm sin bok *Fri til å tjene*. Den bærende idéen i hans bok er nettopp relasjonen til Jesus, og han henviser til kallelsen av apostlene. *Kallet er til Jesus, ikke til en tjeneste. Vi er kalt til en dyp, personlig jeg-du-relasjon med Jesus. (...) Kristent lederskap handler dypst sett om Jesus Kristus: hvem han er, hva han gjør i verden, hva han vil med livet vårt. Alt annet er vår respons til ham.* Jesus er selv en modell for oss i ledelse, og hyrdemotivet er en nøkkel til å forstå det. Denne formen for ledelse handler om å tjene. Hyrdemotivet er der også når Peter kalles til å lede kirken: *Fø sauene mine!* For at han skulle være dette kallet verdig, hadde Jesus bare ett, svært relasjonelt, spørsmål: *Simon, sønn av Johannes, elsker du meg?*

Tanker til prekenen

Herren er min hyrde – styrken i bildet av den gode gjeteren kommer fram når erfaringene fra dødsskyggens dal åpenbarer seg i livet. Jesus er ingen godværshyrde, han følger deg de mørke dagene.

Gjeteren leder flokken sin. Men denne gjeteren eier ikke sauene, han kjenner dem. Jesus vil bli kjent med deg – han vil lukke deg inn i fellesskapet i den treenige Gud.

Når Jesus kaller oss til å følge ham, vil han at vi skal følge hans eksempel: å lede ved å tjene. Men først og fremst vil Jesus tjene oss. Han elsker flokken, og var villig til å dø for flokken.

Forslag til salmer

950 Herren er min hyrde
 328 Min hyrding er vår Herre Gud
 317 Vår Herre er ein hyrding god
 433 Da Herren kom til denne jord
 434 Det er navnet ditt jeg roper
 214 Han stod opp før dagen demret

1. mai

fredag 1. mai 2020

Jes 58,6–10	Den rette faste: å bryte åk
1 Joh 4,16–21	Vi elsker fordi han elsket oss først
Luk 6,31–36	Gjør godt og vær barmhjertige

Arbeidernes dag

Arbeiderenes internasjonale kampdag, også bare kalt 1. mai hos folk flest, er en relativ ny merkedag i kirkens lange tradisjon, men har vokst frem som en nødvendighet gjennom århundrer med urettferdig behandling og utnyttelse. For meg er 1. mai kampsanger, paroler og bestefars fortellinger om hans reiser til de kommunistiske landene bak jernteppet. Men det var også den ene gangen i året en gudstjeneste var attraktiv for meg: 1. mai-gudstjenesten i Høybråten kirke, med Caledonia Jazzband. Det er kanskje disse gudstjenestene jeg kan huske best fra ungdomstiden. 1. mai-gudstjenestene opplevde jeg at anerkjente den solidariske tankegangen jeg hadde blitt opplært i av min kommunistiske bestefar.

Det kan være til nytte å ha i bevisstheten at en 1. mai-gudstjeneste kan være en arena der vi som kirke kan tale til mange som ikke så ofte setter sine ben i en kirke. Kanskje er det personer som meg selv, som sitter med en bakgrunn der man er blitt opplært til at kirken ikke nødvendigvis står på side med de undertrykte, men er blitt fortalt at kirken er den institusjonen som undertrykker eller legitimerer undertrykkelse og utestengelse.

I studietiden var 1. mai ensbetydende med frokost og 1. mai-tog sammen med Oslo kristelige studentforbund! Her vokste det frem

for meg en forståelse av at kampen for rettferdighet og solidaritet, og mot undertrykkelse, også kunne være et grunnfjell i en kristen verdensanskuelse og tro.

Det er mye å si om forholdet mellom arbeiderbevegelsen og kirken, les gjerne mer om kristensosialisme i Nils Ivar Agøys artikkel på www.kristenogprogressiv.no/?p=1137. Det som er det viktigste for denne dagen er nok den felles ideen om å løfte de undertrykte, fattige, nedslåtte og utnyttede opp og frem. Kristensosialismen er en bevegelse som setter sosial rettferdighet på agendaen, og som vil bevege verden i en retning som peker på et større fellesskap.

Den gylne regel - Lukas 6:31-36

Preknteksten til 1.mai er velkjent, kanskje blant de mest kjente versene i hele bibelen. Ordene «gjør mot andre som du vil at andre skal gjøre mot deg» omtales gjerne som en universell leveregel, derfor er det heller ikke så rart at vi finner lignende tankegang i andre religioner, også før Jesu tid. I den vestlige delen av verden er den gylne regel i stor grad tilknyttet den kristne tradisjon og sivilisasjon. Men så har «regelen» i vår tid blitt avkristnet, eller sekularisert om du vil, i den betydning at den er blitt allment akseptert i den vestlige verden. Folk har ikke nødvendigvis automatisk en bevissthet om at den er hentet fra bibelen. Med andre ord vi har en utfordring når vi skal preke over en tekst som mange har et eierforhold til.

Vi møter Jesus som går inn i en retorisk argumenterende belæring. Konseptet som Jesus lanserer er ikke nytt, innholdet er velkjent i både den jødiske og den hellenistiske verden (Green.1997:272). Jesus preker om aksepterte måter å te seg på, men som kanskje var vanskelige å etterleve - ikke bare for mennesker på Jesu tid, men også i vår tid. I de neste versene kan vi se glimt av Jesus som en gresk retoriker som diskuterer etikk. Jeg kan nesten se ham for meg, stående foran folkemengden og disiplene, mens han stiller spørsmålene: «At dere elsker dem som elsker dere, er det noe å takke dere for? (...) Og om dere gjør godt mot dem som gjør godt mot dere, er det noe å takke dere for? (...) Og om dere låner ut til dem dere venter å få igjen av, er det noe å takke dere for?» Jesus svarer med et rungende Nei! og legger til:

Elsk deres fiender, gjør godt og lån bort uten å vente noe igjen. Det høres ut som en umulig oppgave, og kanskje det er det? Men det er et ideal som er verdt å strekke seg etter. Det er også viktig å bemerke at denne perikopen står i sammenheng med sletteprekenen (Lukas 6:20–49), en samling med prekener om hvordan vi skal forholde oss til hverandre, og som gir noen glimt av Guds vilje med menneskene. Prekenteeksten står som den andre av fem taler Jesus skal ha holdt. Det er interessant at talen om den gyldne regel kommer etter saligprisningene og ve-ropene, som kan tolkes til å være rettet mot et veldig bredt publikum, men når den andre talen skal introduseres så står det skrevet at Jesus sier: «Men til dere som hører på meg, sier jeg: Elsk deres fiender, gjør godt mot dem som hater dere, velsign dem som forbanner dere, og be for dem som mishandler dere. Slår noen deg på det ene kinnet, så by fram det andre også. Om noen tar fra deg kappen, så nekt ham heller ikke skjorten. Gi til hver den som ber deg, og om noen tar fra deg det som er ditt, så krev det ikke tilbake.» (Luk 6:27-31) Det er altså en spissing av budskapet: Først henvender han seg generelt med å både prise de som sulter, tørster osv., og advarer de rike og de mette. (Luk 6:20-26). Deretter retter Jesus seg direkte til de som hører på ham, noe som kanskje kan tolkes til de salige? Eller i hvert fall til dem som han har fått gehør hos. Til dem forteller han om det umulige, om å elske sine fiender, om å vende det andre kinnet til, om å gjøre godt mot dem som hater deg. Jesus ber om godhet i møte med ondskap, vennlighet i møte med uvennlighet, fred i møte med vold. Jesus viser en vei til å bryte den onde sirkelen av vold og fiendskap. Det er her prekenteeksten kommer inn. Det er en argumenterende tekst som skal overbevise om hvorfor en skal vende det andre kinnet til, og hvorfor en skal elske ens fiender.

I en prekensammenheng liker jeg å spørre hva teksten kan bety for de som er tilstede. Hvis jeg skulle holdt en preken 1.mai ville jeg kanskje lagt mest vekt på erkjennelsen av at det er mulig å bryte den «onde sirkelen». Det ligger en allmenn sannhet i at det å møte det onde med godhet, kan skape noe nytt, en ny retning med forsoning og rettferdighet, en retning som peker mot Guds vilje for menneskene. Det ville også vært en mulighet til å snakke om kristnes plikt til omsorg for andre, om kallet til å tjene andre mennesker, om å være den som står igjen, når alle andre går.

Dette kan også knyttes sammen med tematikken om solidaritet til de som lider, til de som er i nød, eller som andre snur ryggen til. Solidaritetstankegangen handler også om en plikt eller et kall til å være en kraft for forandring, om å vise nestekjærlighet; ikke bare med tanker, men med handlinger og måten man møter andre mennesker på.

For å understreke tematikken med rettferdighet og solidaritet på 1.mai, får vi også støtte av Jesajateksten om «å løse urettferdige lenker, sprengre båndene i åket, sette undertrykte fri og bryte hvert åk i stykker». Fokuset er klart, tekstene på 1. mai peker på en retning og vilje med menneskelig livsførsel ovenfor hverandre. Men enda viktigere på denne dagen er det at teksten støtter opp under og legitimerer at også det prekes solidaritet og rettferdighet fra prekestolene i den kristne kirke. En preken denne dagen gir en mulighet til å knytte helt aktuelle saker og problemstillinger mennesker lever under i dag, sammen med et ansvar vi som kristent fellesskap har ovenfor hverandre og alle vi møter.

Det er sterke ord som gis denne dagen, det er viktige saker det kjempes for i 1. mai togene. Det er også viktig å ikke være for moraliserende, for selv om Lukas teksten kan virke belærende, kan det virke mot sin hensikt å kjøre på for fullt med en moraliserende preken der pekefingeren sitter løst. Men jeg tror vi kan med frimodighet tørre å utfordre menigheten denne dagen, fordi det er ikke lett å elske sine fiender. Men det skal heller ikke være lett å tillate at andre blir utnyttet, eller å tillate at urettferdige strukturer opprettholdes. Kanskje en preken på 1. mai kan ta lærdom av Jesus sin argumenterende tale? Kanskje veien å gå er å stille åpne spørsmål slik som Jesus gjør, åpne spørsmål som aktualiserer vår tids utfordringer og problemer. I møte med de store og «umulige» sakene 1. mai reiser, så kan det være viktig å huske på at vi oppfordres og utfordres til å møte menneskene som kanskje representerer de som undertrykker, eller opprettholder urettferdige systemer, med barmhjertighet. «For han er god mot de utakknemlige og onde. Vær barmhjertige, slik deres Far er barmhjertig.»

Kamerater, lykke til!

Salmeforslag

NS 05 Gjør døren høy, gjør porten vid

NS 108 Vår Gud han er så fast en borg

NS 415 Alltid freidig når du går

NS 434 Det er navnet ditt jeg roper

Litteratur

Joel, B. Green «The New International Commentary on the New Testament: The Gospel of Luke» (1997)
Eerdmans publishing, Cambridge.

130-årsjubileum for 1. mai i Norge

1. mai var ingen høytidsdag i hjemmet jeg vokste opp i ved St. Hanshaugen i Oslo. Min far var kjøpmann på Majorstuen, og likte verken 1. mai eller Samvirkelaget. Det ble krisestemning i heimen da det ble kjent at jeg hadde gått i 1. mai-tog i Stavanger i 1969, og sto i fare for å bli kastet ut av Misjonsskolen. Det ble noen turbulente år som til slutt endte opp med boka «Mellom Luther og Marx». 1. mai-togene ble det færre av. Det skyldtes først og fremst mange års tjeneste i Japan der politiske markeringer fra kirkelig hold ikke var naturlig for en utlending.

1. mai kom for alvor tilbake i livet mitt da jeg ble domprost i Bodø. Da ønsket jeg å være til støtte for de menighetene som holdt tradisjonen med 1. mai-gudstjenester ved like. Det fulgte jeg opp som biskop – og har vært med på 1. mai-feiringer ute i havgapet og langt opp i fjellene. Feiringen i det gamle, men nedlagte, gruvesamfunnet i Sulitjelma fikk en spesiell glans. Her fikk jeg være både predikant og hovedtaler, i tillegg til å gå i første rekke i toget, flere år.

I år er det 130 år siden det første 1. maitoget ble arrangert i flere norske byer. I Christiania deltok hele 3.600 mennesker i toget. Arbeiderne ville vise styrke for å bedre sine arbeidsvilkår. Deres viktigste krav var åtte timers arbeidsdag!

Hvorfor akkurat 1. mai? Det var dagen den internasjonale arbeiderkongressen, som kom sammen for første gang i Paris 1886, hadde valgt som markeringsdag. Og dagen valgte de fordi lørdag 1. mai 1886 hadde politiet i Chicago skutt og drept fire streikende arbeidere. Det skapte enormt engasjement.

Arbeidernes internasjonale kampdag dreide seg om mer enn antall arbeidstimer. Det dreide seg om et grunnleggende syn på menneskeverd og menneskerettigheter. Åtte timers arbeidsdag bygget på en naturens logikk. Mennesket hadde et naturgitt krav på hvile og utfoldelse i tillegg til arbeid. En slik tredeling ga: Åtte timers arbeid, åtte timers hvile og åtte timers fritid. Nå ville arbeiderne være med å bestemme over sine egne liv. Og kravlista ble stadig lengre.

Mange av kravene, ble ansett som umulige å gjennomføre. Det ville ruinere bedriftseiere og ødelegge samfunnsordenen. Dette mente mange – og med tung kirkelig støtte. Organisert streik ble et viktig våpen og 1. mai-togene et viktig symbol. Godt organiserte arbeidere ble en kraft man ikke kom utenom, og mange krav ble etter hvert innfridd.

Da Arbeiderpartiet fikk rent flertall på Stortinget etter krigen, var veien for 1. mai til å bli en nasjonal, offentlig høytidsdag i Norge ikke lang. Stortinget fattet vedtak om det i 1947.

Begeistringen for den nye høytidsdagen var ikke like stor i alle deler av samfunnet, og det var betydelig usikkerhet om og eventuelt hvordan den nye høytidsdagen skulle markeres i kirkene. I katolsk tradisjon hadde man funnet en løsning ved å frigjøre dagen fra arbeiderbevegelsens ideologi om klassekamp og revolusjon, og gjort den til en kirkelig dag hvor snekkeren Josef, Jesu «far», ble gjort til en hovedfigur.

I arbeiderbevegelsen var det på sin side mange som så på kirken som en klassefiende, slik én fane formulerte det: «Ned med rusdrikken, tronen, altaret, sværdet og pengevæsenet»! Nils Ivar Agøy har skrevet en spennende historie om forholdet mellom «Kirken og arbeiderbevegelsen» (2011). Den gir et klart bilde av motsetningene, men også av sympatien og den aktive deltakelse fra mange kristne i arbeiderbevegelsen. Noen markante presteskikkelser hører også til i denne historien.

Etter krigen skulle Norge starte på nytt. Gamle konflikter fikk et nytt preg – og innad i Den norske kirke var det vokst fram en større forståelse for arbeiderbevegelsens legitime, sosiale krav, og betydningen av å gi støtte til deres store prosjekt om en velferdsstat for alle.

Vi som ble politisk «bevisstgjort» på slutten 60-tallet fortsatte denne linja. Arbeidet med sosialetikk ble et viktig og fornyende faglig felt med et hovedverk i Tor Aukrusts bøker om «Mennesket i samfunnet» (1965-66).

Det er gått over 50 år siden jeg gikk i mitt første 1. mai-tog. Det er blitt en del siden. Og jeg er gjerne med og markerer dagen fortsatt. Det har med historien å gjøre, men det har også med framtida å gjøre. Langs èn linje kan en si at arbeiderbevegelsens visjon om et velferdssamfunn for alle har gått i oppfyllelse. Samtidig ser vi i dag klare tendenser til økte forskjeller mellom de som er utenfor og innenfor i samfunnet vårt. De økonomiske og sosiale avstandene øker. Vi driver nedbrytende rovdrift på miljø og natur. Vi har liten evne til å vise nestekjærlighet og inkluderingsvilje overfor flyktninger og asylsøkere. Jeg kjenner en del av dem som har falt helt utenom «systemet» gjennom organisasjonen *Mennesker i Limbo*. Politikere har til nå stort sett lukket øynene og sagt at disse menneskene ikke eksisterer.

Solidaritet, nestekjærlighet og medmenneskelighet, sammen med rettferdighet og ansvarlighet, er verdier jeg forbinder med det beste i arbeiderbevegelsen - og derfor mener jeg at det er all grunn til å markere 1. mai – også som en dag der vi kan samles i kirken og peke på disse verdiene som er en del av kristne tradisjon, og ikke minst: en viktig del av det bibelske budskap!

Aktuelt

Korrespondansebrev fra Asylet

Nå møtes me med hjarteblikk og hender, og trur på englesong om fred på jord.

Fra «Jærsk julevise» av Heidi Strand Harboe

Tjuende dag jul inviterte *Nytt norsk kirkeblad* til juletreffest på Asylet på Grønland, midt i Oslogryta. Selv om man både kunne se en og annen julestake i vinduer rundt omkring, og julelysene i gatene ikke var tatt ned, var det likevel ikke mye som minnet om jul en regntung mandagskveld i hovedstaden. Kanskje like greit at vi var invitert for å synge jula ut.

Vi går opp den den bratte, noe skjeve trappa opp i andre etasjen på Asylet, gjennom en gang hvor du ikke kan være høyere enn 1.80 for å ikke stange i taket, og starter kvelden med å få et lite innblikk i nettopp huset vi sitter i, ved dekan Aud Tønnesens ord. Vi sitter tett, kne mot kne, med fulle glass, rundt to langbord og langs veggen. For det er kommet mange. Kanskje flere enn først antatt.

Vi er rundt femti mennesker i lokalet. Og vi er klar. Klar for å høre mer om juleutgaven av *Nytt norsk kirkeblad* med tittelen «Nye salmer, nytt språk?». Vi er klar for å høre fra både bidragsytere og lesere. Og ikke minst, vi er klar for å synge.

For å synge, det skulle vi. Jula skal ut, og Jesus er ferdigfødt for denne gang. Med for kvelden var det et lite kor (Nytt norsk kirkekor?), som for anledningen skulle lede en sangsterk forsamling gjennom gamle og nye julesalmer, gamle melodier med nye tekster, og helt splitter nye salmer.

For vi har en salmeskatt, av både gamle og nye klassikere. Og det var nettopp disse, de gamle og nye salmediktere som sto i fokus denne kvelden. Gjennom blant annet foredrag om Svein Ellingsen, presentasjon av nye salmer, samt en salmequiz undertegnede fremdeles synes det var surt å tape.

Men selv om avslutningspoesien til Valborg Orset Stene får full pott på alle måter, synes jeg lanseringen er mest spennende når vi får høre fra noen av de nye salmedikterne, som Ingrid Brækken Melve og Solveig Spilling Bakkevig, samt syngende nye tekster til gamle melodier, blant annet skrevet av Audun Opland og redaktørsekretær og nummerredaktør Marte Holm Simonsen. Bare hør på tekststrofer som: «*Se meg når jeg gråter Gud, når dagen går mot kveld. Se meg fra min mørke side, elsk meg likevel*» (Fra Marte Holm Simonsens «Mamma Gud»).

I nye ord og melodier har vi fått salmer som tar gudstroen inn en ny tid, med nye bilder om verden vi lever i, og et trosspråk som møter utfordringer vi må forholde oss i dag. Tekster om klima, tekster om angst for at livet skal rase fra hverandre. Tekster som spenner over livet, fra å pusse tennene til å få ta imot ved nattverdbordet. «*Under alle overflater, gnisser jordas skorpeplater. Hold min verden sammen, Herre Jesus Krist*» («Hold min verden sammen», av Ingrid Brækken Melve og Solveig Spilling Bakkevig)

Tekstene fra de ulike salmeforfatterne som vi sang denne tjuende dag jul er likevel ulike, og viser at moderne salmediktning kommer i et stort mangfold. Kanskje er de ikke tidløse, som Ingrid Brækken Melve selv påsto i hennes presentasjon om å skrive salmer i dag, men det er jeg ikke så sikker på. For dette er både tekster og melodier som bærer. Bærer ut i lokalet fra andre etasjen på Asylet, og ut i hverdagen der troen og livet ubønnhørlig leves.

Ikke et vondt ord om Svein Ellingsen. Han har et helt eget sted i mitt bankende salmehjerte. Han er en god representant for de «trist-kristne», som det ble sagt i løpet av kvelden. Men vi har mange dyktige salmediktere i dag. Jeg håper at disse salmene både kan finne sted i nye salmehjertes, og i menigheter.

Etter et par timer er glasset tomt, og jeg rusler ned den samme bratte, litt skjeve trappa ut i en fortsatt regntung kveld, og slikker jeg sårene etter tap i salmequizen. Jeg har lært meg å rope «Lindemann» på alle salmespørsmål, samt å alliere meg med organisten og kirketjeneren om å pugge salmenummer. Det blir en revansje for salmequiz. Forhåpentligvis også en ny lanseringsfest av neste NNK. Takk for kvelden!

Å arbeide med prekentelekster

Notater fra NNK-feiring 13.01.2020

Den som venter en teologisk avklart utredning om pastoralt tekstarbeid, venter forgjeves. Det som følger, er noen spredte notater basert på egne frustrasjoner og inspirasjoner.

Jeg har etter hvert forstått at det å preke er en av de viktigste øvelsene i mitt teologiske arbeid og kanskje noe av det jeg har lært mest av. Mye av det jeg har skrevet i mine «små bøker» – særlig *Ditt ansikt søker jeg, Hvor høyt må et menneske spørre?*, *Det skjedde ikke i Betlehem, Juleevangeliet, Gåten Jesus og Hva er da et menneske?* – har faktisk begynt som prekener. Jeg har hentet ut tekster og motiver som så er videre bearbeidet litterært og formmessig, så de ikke lenger ligner prekener. Hvem leser forresten prekensamlinger i våre dager? Men jeg har oppdaget at mange prester og predikanter har hatt glede av dem i sine prekenforberedelser – jeg hører av og til rykter om at selv på de mest konservative bibelskolene leser de Thelle.

Jeg må bekjenne at jeg gjennom alle årene i Japan og her i Norge sjelden eller aldri har gjort bruk av tekstgjennomgørelser. Jeg fikk kanskje nok tidlig i min prestevirksomhet. Jeg tror absolutt at det er blitt bedre. Men det har altså ikke vært min inngang til prekenforberedelsene.

Det er derfor litt paradoksalt at jeg har stor glede av å skrive tekstgjennomgørelser – det er blitt en god del til NNK de siste årene. Og jeg har måttet spørre meg selv: Hva er egentlig poenget med å skrive tekstgjennomgørelse? Hvem har utbytte av den? Det er ikke så lett å vite, for det er sjelden man får noen respons tilbake. Da er det mer respons å hente hvis man legger ut notater på nettet. Kanskje NNK burde forsøke å legge til rette for en tilsvarende type kontakt mellom skribent og leser?

Når jeg ser på notatene til mine kommentarer her, handler de like mye om å preke som det å skrive tekstgjennomgåelse. Det er kanskje fordi det for meg egentlig handler om samme prosessen: å lytte seg inn i tekstene, være nærværende i fortellingene med forventning om at de kan hjelpe meg til å finne et språk for en tro jeg selv kan tro på.

Hensikten med tekstgjennomgøelser?

Jeg skriver mine egne gjennomgøelser med et ønske om å finne frem noen nøkler som åpner teksten. Jeg vil gi leseren lyst til å arbeide videre. Gi forventning til prekenarbeidet, inspirasjon til å fabulere videre. Jeg vil gi innfallsvinkler men ikke oppskrift. Ikke de tre punktene som man skulle ha i gamle dager, som helst skulle samle det hele i fikse formuleringer og oppsummere teksten i en slags fasit.

Det har ikke vært vanlig i norsk sammenheng å gi prekenen et tema. Etter mange år i utlandet der man gjerne skulle ha et tema, er jeg kommet til at det kan hjelpe til konsentrasjon og gi prekenen et fokus. Hva er det jeg ønsker å formidle i dag? Kan det samles i én formulering Det er bedre å si noe avgjørende om én ting enn mye forskjellig om mange ting. Da kan man lettere hente frem ulike perspektiver på hovedtemaet.

Min generasjon studenter fra 1960-tallet lærte av Nils Alstrup Dahl og Jacob Jervell å gjøre et skikkelig eksegetisk arbeid. Det er ikke alltid presten har tid til det. Tekstgjennomgøelsen forutsetter eksegetisk håndverk, men man skal ikke nødvendigvis bruke plassen til å eksegese.

Vi ble preget av Jacobs spesielle form for «bibeltroskap» som gikk ut på å ta teksten alvorlig, hele tiden spørre hva er dens budskap? Det kunne av og til bety overraskende og litt foruroligende konklusjoner, klassisk uttrykt i den «kjetterske» konklusjonen på gjennomgang av beretningen om den rike mannen og Lasarus: Lasarus kom til himmelen fordi han var fattig.

Denne teksttroskapen kan være problematisk når teksten butter imot. Det krever at vi må ta den alvorlig. Kan vi stå for den? Det hender at man må begynne med en advarsel om at det er en tekst som trenger bearbeidelse for å gi mening, eller rett og slett at vi ikke helt kan gå god for den og derfor vil prøve den mot andre mer sentrale motiver i Bibelen. Kanskje vi av og til må fortelle en motfortelling. Det er ikke alt i Bibelen som vi med god samvittighet kan omtale som Herrens ord.

Det høres litt vel ambisiøst ut, men vi må forsøke å lese teksten og konteksten med «beginners' mind». «How to read the Bible again for the first time?» heter det i en formulering av Marcus Borg. JA! Mange av oss er så utrolig indoktrinert i tradisjonell tekstlesning at vi lett overser radikaliteten. Fortellingene er blitt en del av inventaret. Vi er sløvet. Vi har tilpasset tekstene til våre egne behov, kuttet kantene og glemmer hvor overraskende de av og til kan være. Vi må lese teksten med en forventning at den kan inneholde ting vi ikke har sett og kanskje ikke liker.

Jeg kunne nevne mange eksempler, men minner om det som ble tydelig for meg i tekstgjennomgangen av fristelsestekstene for 1 søndag i faste (1. mars 2020) i siste NNK. «I kristen tradisjon blir fristelser gjerne forbundet med det man kalte «kjødets lyst» – fysisk begjær, erotiske fristelser og seksuell utfoldelse. La oss kalle dem *varme* synder. Det fins det saktens nok av. Men leser man de bibelske beskrivelsene av fristelser og begjær i kontekst, handler det langt oftere om *kalde* synder: hjertekulde og ufølsomhet, makten som manipulerer og kontrollerer, utnytter og undertrykker», skriver jeg der og påviser at dette gjelder alle de tre tekstene. Kjødets lyst er i Bibelen ikke bare – eller ikke først og fremst – seksualitet, men handler om de kalde syndene.

Vi må komme oss ut av det lutherske fangenskapet der alt puttes inn i skjema som «rettferdigjørelse av tro alene» og konsentrasjonen om nåde som utelukkende syndstilgivelse, eventuelt som en mer tradisjonell variant av lov-evangelium dikotomien. Rettferdigjørelse av tro er et gyllent budskap, men ikke alt kan eller skal passes inn i den rammen.

Min erfaring er at et skapelsesteologisk perspektiv på evangeliene – eventuelt et trinitarisk perspektiv, noen vil si frigjøringssteologisk eller feministisk perspektiv – åpner helt andre og vesentlige perspektiver enn den kristosentriske konsentrasjonen om frelse som syndenes forlatelse og konsentrasjon om korset som stedfortredende straffelidelse. Skapelsesteologien gir hele Jesu liv og hans kors og oppstandelse en helt annen meningsfull ramme enn den kristomonistiske konsentrasjonen om annen trosartikkel.

Les teksten høyt for deg selv, gjerne mange ganger – husk at evangelieberetningene egentlig er muntlige fortellinger. Gi deg tid til å banke på ordene i forventning om at en dør vil åpne seg. Vent med å tenke på prekenen – det hindrer kreativiteten og får en til å lete etter fikse formuleringer.

Vent med å lete etter aktualiseringer av teksten. Mange tekster er så aktuelle at de ikke alltid trenger våre mer eller mindre treffsikre aktualiseringer. Men da må tekstene leve slik at lytteren kan fortelle videre selv.

Les teksten i konteksten. Ha evangelienes polyfoni med når du lytter til tekstens særegne poenger. En tekst hos Johannes eller Lukas er ikke det samme som hos Matteus eller Markus. Av og til kan det være nyttig med ett-eller-to-minutts forelesning i prekenen for å gi menigheten en inspirerende glimt av teologisk innsikt

Les teksten intertekstuelt og litterært. Kaster de andre av dagens tekster lys over hovedteksten? Det hender, men ofte synes jeg de er dårlige valg. Jeg tenker at vi av og til må ha rett eller plikt til å velge andre tekster.

Er det andre tekster eller tema som melder seg i samtalen – skjønnlitteratur, poesi, salmer (prekenen bør være i samklang med de salmene vi velger), kunst, filosofi, religion og hendelser – som teksten kan leke seg med? Vi har alle våre ulike tilnærminger, men jeg merker at jeg selv blir inspirert av poesi, av og til innsikter fra Østen. Det gjør jeg i det siste nummeret av NNK der jeg bruker daoistisk visdom om fjellet og dalen, det høye og det

lave, som kommentar til Jesu valg av dalen, fattigdommen og svakheten fremfor det høye, mektige og prangende. Visdommen / sannheten / skjønnheten / godheten har ingen grenser.

En avgjørende del av forberedelsen til gudstjenesten, er å la prekenen integreres i gudstjenestens helhet. Ikke minst er den intertekstuelle dynamikken mellom tekster, liturgi, preken og salmer viktig. Vi har mange flotte salmer – i tillegg til en del dårlige som aldri skulle ha vært i salmeboken – som kan bidra til mening ved at de samtaler med og kanskje utdyper preken og tekster, og motsatt at prekenen henter inn og forsterker motivene i salmeboken.

Jeg sier av og til at god teologi – og en god preken – må være poetisk eller musisk. Det betyr ikke at vi skal lage poesi og skrive dikt eller synge sanger og referere til musikk. Men vi må la våre ord ha noe av poesiens og musikkens kraft som ligger i alt det som ikke sies, meningen som ligger bak ordene og formuleringene, det som vibrerer videre når det siste ordet er sagt – som kanskje kan få lytterne til å fortelle videre.

Av og til må vi kanskje gi rom for å tenke nytt om troens kjernebegreper, som for mange paradoksalt nok også kan være de mest problematiske. De kan være problematiske av ulike grunner – de er pratet i hjel av predikantene, de har mistet mening, de stemmer ikke lenger med våre erfaringer, de er blitt for trange, de tærer på troen og får oss til å kripe sammen i stedet for å reise oss opp. Kanskje vi kan gi «de store ordene» ny mening, hente dem ut i frisk luft og finne tilbake til den friskheten de opprinnelig hadde. Hvis vi ikke gjenerobrer dem, vil de kanskje dø for kommende generasjoner. Her er noen av ordene:

Frelse (1 nyttårsdag). Jeg kan ikke huske at jeg noen gang har hørt en preken på første nyttårsdag som på alvor og med ny friskhet spør hva det egentlig betyr at «Gud frelser».

Nåde

Dommen

Guds rike

Forsoning – soning

Makt – allmakt

Pluss en del andre. Hva gjør vi med disse?

Hvordan si takk?

På den sagnomsuste festen på Asylet ønsket redaksjonen å ære alle tekstgjennomgåere med en stor applaus.

Og hva passet vel bedre enn å benytte den gamle greske formen «ode»?

Ode er en 'sang', eller et høystemt lyrisk dikt som tar opp filosofiske eller moralske temaer eller hyller fremstående personer.

En ode trenger ikke å være på rim, men på en sådan kveld, hvor diktet skulle framføres, var det på sin plass å leke med enderimets forløsende kraft.

Valborg Orset Stene
domkirkeprest i Oslo Domkirke
vs963@kirken.no

Ode til alle tekstgjennomgåere

Her kommer kveldens siste fest-tilståelse:
 At uten NNKs aktuelle tekstgjennomgåelse
 har jeg ikke skrevet en eneste preken
 Å nei, jeg mener det *ikke* er å gå over streken
 For det handler jo ikke om å stjele ord fra andre
 Men å finne den vendingen som kan det hele forandre
 Som åpner opp hva teksten handler om
 Så prekenen kan dreie seg om noe annet enn dom
 Slik at nye meninger fra teksten kan danse
 Og skriveflommen ikke er til å stanse
 Slik begynner det å ligne en preken
 Og det er her jeg må sitere Håkon Bleken
 Som sa: Det er ingen vits å late som livet er
 morsommere enn det er
 Sagt til oss: Ingen vits å late som prekenarbeid er
 morsommere enn det er
 Men med skrivende venner i Nytt norsk kirkeblad
 Kan jeg innrømme at *jeg* blir skikkelig glad
 For tekstgjennomgåelsene er riktig så gode
 Og som de fleste har skjønt, er dette en ode
 Til alle som tekster til redaksjonen leverer
 Ja, på grunn av dem mange gjerne abonnerer
 Og nå tror dere sikkert at jeg imiterer en slam-poet,
 Men nei, ingen fare, jeg er knapt nok en profet
 Men la meg likevel på nyåret få spå
 At dette bladet til nye høyder vil nå
 Så takk til alle som skriver så godt
 Dere skulle gjerne alle en sjampanje fått
 Men hva med et tre ganger tre hurra Ja?
 HURRA HURRA HURRA (x3!)

Omtaler

Helgen i grenseland

Arven fra Trifon av Petsjenga

Caroline Serck-Hanssen

Stamsund: Orkana forlag, 2017

Olavs-tradisjonen er velkjent for de fleste nordmenn – og Sunniva-arven likeså. Trifon-tradisjonen opptar derimot en nokså beskjeden plass i vår kulturelle bevissthet. Hvem i alle dager er Trifon av Petsjenga? Og har han noe med det kirkelige Norge å gjøre? Om man har skoltesamiske aner eller bor i Kirkenes-traktene eller tilhører Den ortodokse kirke, drar man kanskje kjensel på navnet, men i den store nasjonale fortellingen forblir Trifon enn så lenge et temmelig uskrevet blad.

Caroline Serck-Hanssens bok *Helgen i grenseland* forsøker på et engasjerende og velskrevet vis å bøte på denne kunnskapsbristen. Trifon er nemlig ikke hvemsomhelst. Mens den hellige Sunniva landet med sin kristne arv fra vest for tusen år siden, ankom den hellige Trifon med sin kristendom fra øst for fem hundre år siden. Da sistnevnte slo seg ned her, var det oppbruddstid i Danmark-Norges øvre lag; reformasjonen holdt på å løsrive den lokale kirka fra den romersk-katolske. Men Trifon kom fra enkle kår i det indre Russland og var formodentlig helt uvitende om de protestantiske bølgene som sveipte over Nordvest-Europa. Vår egen tid kjenner områdene han bosatte seg i som grensetraktene mellom Finnmark, Nord-Finland og Nordvest-Russland. For Trifon var dette villmark. Han virket som misjonær blant skoltene eller østsamene, ett av de mange samiske folkeslagene i Norge.

Den dag idag ærer skoltesamene Trifon av Peäccam som sin nasjonalhelgen. Man kan ikke bevege seg langt i Sør-Varanger uten å snuble over Trifon-minnet. Fjell, fjorder og andre naturformasjoner bærer helligmannens navn; Georgskapellet i Neiden (skoltesamisk *Njávdem*) vitner om hans pågangsmot, og hula langs Bøkfjorden forteller om hans flukt. Trifontunnel – en veitunnel mellom Hesseng og Storskog, som ble åpnet i 2017 – minner om at Trifon fremdeles spiller en viktig rolle for folk i Sør-Varanger. Årlig samles skolter og andre ortodokse kristne fra de tre nabolandene i området til gudstjeneste i Neiden for å feire den hellige munken.

Helgen i grenseland er ikke bare et enkelt vita. At boka er skrevet med dyp respekt for Trifon-arven, er viktig nok, men mer avgjørende er at den peker mot noen bredere kulturhistorisk drag: Finnmark utgjør en del av Norge som vanligvis settes i parents, som en klammeform i det nasjonale ordforrådet. Det er imidlertid en region som bestandig har vært multikulturell; her har religioner møttes, grenser gnisset mot hverandre og språk blitt oversatt og ført sammen. Her, i utkanten av de store nasjonale prosjekter, har hverken den romersk-katolske kristendommen eller den lutherske troen kunnet tas som en selvfølge – ei heller det norske språk. Dette er også, naturligvis, et kolonialiseringens og voldens område, hvor statsmakter ikke har nølt med å valse over folkeslag som har befunnet seg i kryssilden. Serck-Hanssens bok er et monument over mangfoldet i grenseland, selv om boken ikke drøfter den (post)koloniale opplevelsen eksplisitt.

Har boka noen svakheter? Det er vel både en styrke og svakhet at Serck-Hanssen forteller anekdotisk og med personlig innlevelse. Noe systematisk narrativ om skoltenes historie, statlig undertrykkelse eller religionskonflikter byr hun ikke på. Mer akademiske eller teoretiske tilnærminger er tilsidesatt til fordel for en nokså episodisk reise gjennom det historiske materialet, hvor hennes egne personlige opplevelser gis en like naturlig plass som skoltesamiske folkeeventyr.

Ikke desto mindre har forfatteren, som er både russlandskjenner og kunsthistoriker, gjort et svært grundig researcharbeid, hvilket på mange måter gjør boka til et overflødigthorn. Det rike billedmaterialet hun har gravd fram fra muséer og arkiver – eksempelvis den radikale finnmarksfotografen Ellisif Wessels folkelivsskildringer – bidrar til at det også er blitt en visuelt vakker utgivelse.

Det er et lite (men betydningsfullt) stykke Norges-historie – og kirkehistorie – Serck-Hanssen har begått. Indirekte introduserer hun leseren for både ortodoks kristendom og det skoltesamiske folkets historie – to aspekter ved Norges østre utkant som fortsatt er lite undersøkt og dårlig forstått. *Helgen i grenseland* er verdt å lese for alle som bryr seg om kristen historie i Norge.

Folk på fakultetet

Henrik Ødegaard

Presentasjon

Navn: Henrik Ødegaard

Tittel: Universitetslektor

Fagområde: Praktisk liturgikk, hymnologi, messesang

Ansatt på TF fra 2009

Siste publikasjon: *Diplomstudium hos Lasse, Konkressens*
og *Opus 42*. Artikkel i festskrift til Lasse Thoresen, 70 år:

"Spektraler, lytting og humanisme", Norsk Musikforlag A/S 2019

- Hva er din faglige bakgrunn?

- Fra begynnelsen utdannet jeg meg til faglærer i musikk og kristendom fra Norges musikkhøgskole og MF. Men ganske snart gikk jeg videre og utdannet meg til kantor, med eksamen fra Bergen musikkonservatorium. Jeg har også tatt diplomeksamen som komponist ved Norges musikkhøgskole og Utrechts Conservatorium i Holland. Endelig er jeg også utdannet gregoriansk korleder fra Musikkonservatoriet i Paris.

- Hva jobbet du med før du begynte her?

- Jeg var kantori i en menighet i Midt-Telemark i 25 år før jeg ble selvstendig i 2006. Som kantor jobbet jeg med gudstjenester (jeg samarbeidet gjennom årene med 5 forskjellige prester) og kirkelige handlinger, med konserter og med kor for barn, unge og voksne. Jeg deltok i menighetens konfirmantarbeid og ledet samarbeidet med menighetens vennskapsmenighet i Estland.

- Hva jobber du med nå?

- På TF jobber jeg på kursene som gir kompetanse i praktisk teologi i 4 og siste semester for studentene som går på profesjonsstudiet i teologi. Jeg prøver å inspirere studentene til å synge, og forsøker å lære dem å synge messeleddene godt. Videre inviterer jeg dem med inn i Salmebokas spennende verden, og gir råd og vink for hvordan man "oppfører seg" i rollen som gudstjenesteleder og ved alteret. Dessuten er jeg fast organist på torsdagsgudstjenestene i TF-kapellet.

Ved siden av deltidsstillingen på TF jobber jeg som komponist; jeg leverer bestillingsverk til musikere og ensembler som trenger nye musikkverk. Jeg har også en mindre deltidsstilling ved Norges musikkhøgskole, der jeg underviser de kommende organistene i faget Kirkemusikk-komposisjon. De siste årene har jeg også hatt flere oppdrag for Kirkerådet og levert bidrag til salmebok, koralbøker og andre liturgiske bøker.

- Hva engasjerer deg mest innen fagfeltet ditt?

- Jeg er opptatt av at studentene skal få ferdigheter i å gjennomføre gode gudstjenester, der de på forhånd har gjort gode, reflekterte valg og i gjennomføringen klarer å virkeliggjøre det beste i seg selv. Det krever både engasjement og nødvendig

distanse, og evne til kommunikasjon og sans for både detaljer og helhet. Jeg er opptatt av at en gudstjeneste ikke bare er en rekke elementer som kommer etter hverandre, men hvordan disse elementene føyes sammen til et hele, med flyt og friksjon.

Jeg er veldig interessert i kirkens gamle gudstjenesteformer, og har arbeidet mye med å tilrettelegge og ta i bruk middelalderens tidebønner på norsk.

Jeg har videre et stort hjerte for salmesangen, og har en visjon om at menighetens felles rytmiske frambæring av ord og toner i salmesangen styrker fellesskapet og gir den enkelte opplevelsen av å være med på noe stort og vesentlig. Slik jeg ser det kan den unike blandingen av verbalt innhold (bl. a. teologi) og musikalsk, emosjonelt uttrykk gjøre salmesangen til en stor og viktig kraft i menighetens liv.

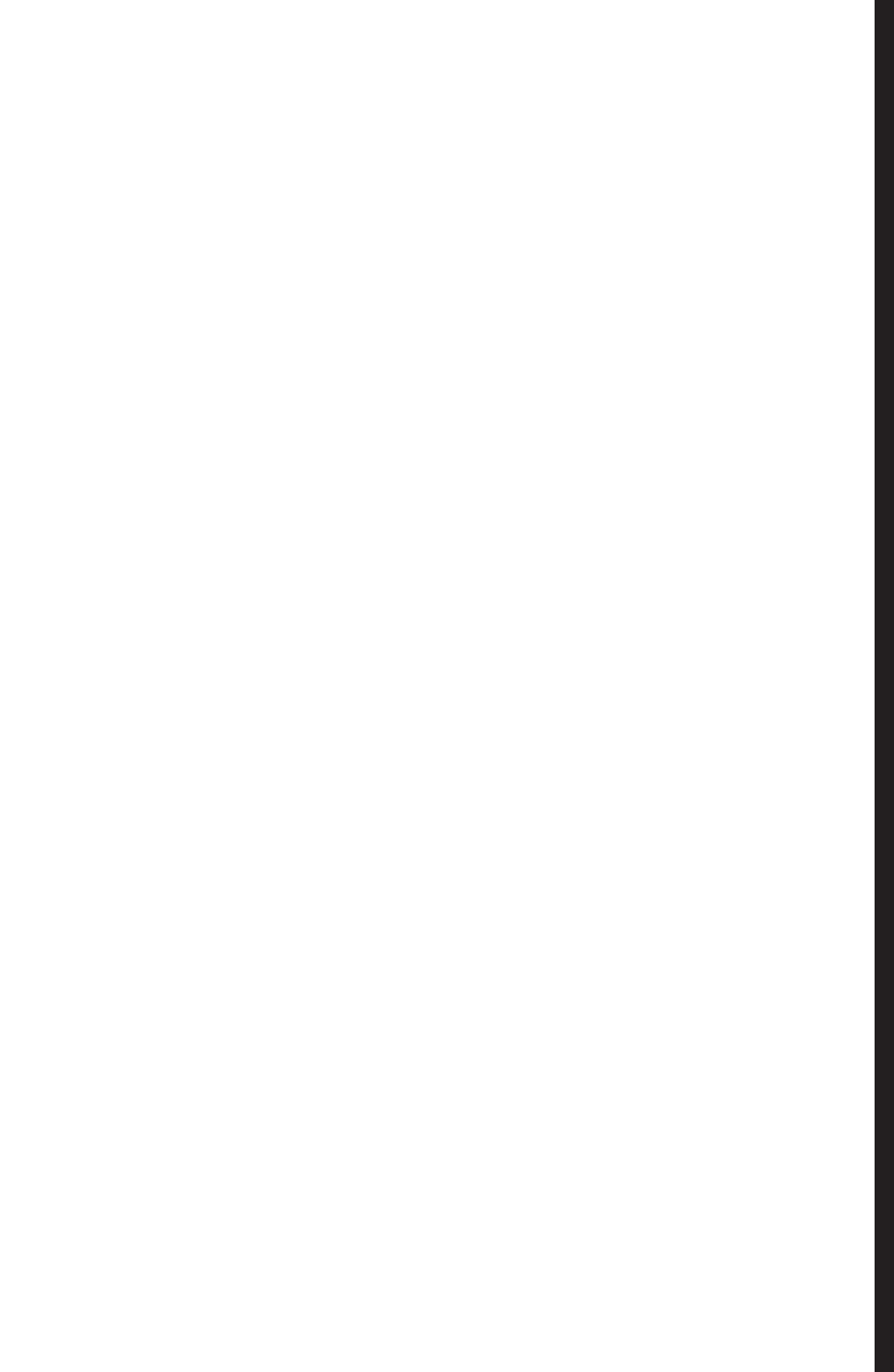
- Hva legger du i god teologi?

- Jeg regner meg ikke som teolog (på tross av at jeg har kristendom grunnfag...), så det våger jeg ikke å si noe om.

- På hvilken måte kan din forskning være viktig for prester som arbeider i Den norske kirke?

- Jeg er nok først og fremst en praktiker, men har også vært med på forskningsprosjektet "Gudstjenester som folk vil ha" sammen med flere andre lærere på TF, et forskningsoppdrag for Kirkerådet. Der tok jeg for meg salmesangen, og jeg tror artikkelen jeg skrev er nyttig både for prester og andre som skaper og gjennomfører gudstjenester. Jeg skriver der om salmevalg og praktisk gjennomføring av salmesangen.

Men min viktigste "forskning" forgår når jeg komponerer nye musikkverk, en prosess der jeg både beveger seg innover i meg selv og søker mot publikum som jeg ønsker å kommunisere med. Denne "forskningen" krever både uforstyrret tid i stillhet og gode rom med mulighet til lyd og utprøving. Skulle så noen prester i Den norske kirke oppleve den som viktig, blir jeg både overrasket og glad!

Sola Literatura

Mirakelene i St. Fico

D. L. Smith

Er det noen bok som har fenget meg i det siste? Jeg kan slappe av med noen krimbøker, men jeg vet om mange jeg ikke vil anbefale. Det er en trend fra noen av de nordiske forfatterne innen den sjangeren at plottene blir mer og mer blodige og bestialske. Nivået på bøkene har en tendens til å reduseres i takt med liter blod som farger sidene røde. Da hopper jeg over disse forfatterne samme hvor høye terningkast de får av sladreavisene i hovedstaden.

Jeg sitter i Dhaka på en reise som ambulerende sjømannsprest for Asia Sør og Midtøsten. I bagasjen har jeg et par bøker, begge lettere krim. En på norsk, og en på engelsk. Noe må jeg gjøre på lange flyturer. En god bok er en velsignelse å ha med seg, men det er heller sjelden jeg har med meg det jeg vil karakterisere som en god bok. Men det skjer. Da må jeg som regel bevege meg bort fra den mer actionpregede genren til jeg kjenner mine egne hjerteslag i takt med ordene jeg leser. En slik bok, som fanget meg fra første side, er «Miraklene i St.Fico». Allerede på første side kjente jeg at ordene lever. Det er poesi. Ord som skaper liv. Boken er som den magiske veksten av druer som vokser opp på gamle planter, for så å omskapes til den beste vin.

Forfatteren D. L. Smith inviterer inn til landsbylivet i Toscana. Vi følger Leo Pizzola da han vender tilbake etter seksten år i utlendighet. Det er flere personer blant skuespillerne. Det blir riktig å kalle dem skuespillere, siden en får en følelse av å bli invitert inn i en av disse vakre filmene som franskmenn og italienerne er så flinke til. Det skjer ikke mye i disse filmene, men livet leves med all sin frodighet. For å se slike filmer må en

helst være på kino slik at en ikke blir forstyrret av mobilen som ringer eller av noen som snakker i stua. Filmene trenger at den som ser har ro til å bli med inn i landskapet. Slik også med boken «Miraklene i St.Fico». Som leser inviteres du inn i et rom som dufter av markblomster og solsikker. Om du ikke har ro til å lese en slik bok, vil du likevel dras med inn i historien. Boken er en sanseopplevelse som gir mersmak.

Landsbypresten, fader Elio, har selvsagt en sentral rolle. Det ligger allerede i bokens tittel at det ligger noen skjulte religiøse skatter i fortellingen. Hva er vel mer naturlig enn at en aldrende landsbyprest har en av hovedrollene? Turister som har kjørt feil og havnet på dette øde stedet, blir presentert et ekte mirakel av oppfinnsomme Leo Pizzola, barndomskameraten Topo og landsbypresten. Også enken Martha er med for å krydre historien.

Miraklet finner en i restene av et gammelt fikentre som nesten er som et relikvie å regne, og i en freske som kunne vært malt av en av de store malerne. Fresken forestiller den hellige Frans av Assisi som hviler under fikentreet. Med Frans hvilende under treet, begynner det å spire og bære frukt. Miraklenes tid er ikke forbi, selv ikke i vår tid! Med fortellerkunst og aller beste troverdighet er det bare for turistene å bla opp noen hundretusen lire for å få tilgang til det guddommelige som skjer på jord.

Turistene beveges av fortellingene. Det er som om sjelene bevrer av spenning i møte med det hellige. Det er ikke viktig hva som er sant, men hva folk tror på. Med den filosofien dras turistene inn i det magiske landskapet. Når sjelene danser og beveges, skjer det som ikke skulle skje. Selv naturen begynner å bevege seg. Det inntreffer et jordskjelv som bokstavelig talt rører ved hele landsbyen. Selv kirken får store skader. Jordskjelvet gir muligheter til å tjene noen ekstra lire. Leo Pizzola og Topo stjeler den hellige freskoen. Martha oppdager tyvene og viser sitt dampende sydlandske temperament. Skadene på kirken og det at freskoen er borte, gjør at landsbypresten får problemer med selve fundamentet i hans tilværelse, nemlig troen. Det er alvorlig. Martha krever at de to bandittene gjør noe for at presten skal få troen tilbake.

Midt oppe i alt som skjer røres det også opp i gamle historier og følelser. Kjærligheten ligger som en ulmebrann som bare venter på å ta fyr. Martha og Leo. Motsetningene som tiltrekker hverandre. Og fader Elio sin synd. Den synd som ikke kan tilgis. Hva er det?

Som leser setter du fra deg bilen og spaserer sakte gjennom landskapet i Toscana. Markblomstene maler åsene i farger. Druene på de gamle skrukkete vinrankene blir til de edleste dråper. Den blodrøde Chianti vinen kommer fra Toscana. Kjærlighet og lidenskap. Og mysterier. Noen mysterier dikter vi mennesker opp. Det kan være penger i det. Det er flere som prøver å fylle egne lommebøker uten at det har noe med det som er hellig å gjøre. Men det skjer flere mirakler enn det noen finner på. Mysterier overgår menneskers oppfinnsomhet og fatteevne. Det ekte mysterium er det som leves i åssiden. Selve livet. Mennesker ser hverandre, ikke bare utenpå, men langt der inne. Boken er smaken av vinen som fyller glasset og de lokale matvarer med solmodne tomater og den edleste olivenolje. Livets dråper. Det søte og det bitre. Lidenskap og svette. Har du ikke vært i Toscana, får du likevel en smak av naturen og menneskers liv i området. Hvis du lurar på hvor neste ferie skal gå, vet du det etter at du har lest denne boka.

Det er ikke alltid jeg er klar for en slik bok. Noen ganger tyr jeg til de enklere spenningsbøkene. Det kan gi gode pauser fra alt annet en tenker på. Andre ganger er det mobiltelefonene en blir sittende å fikle med som et spedbarn fikle med ranglene i barnevognen. Mobilen er blitt selve tidstyven, dopet som vi er helt avhengig av. Hvordan klarte vi oss før? Men før var i forrige årtusen, og det er lenge siden. Når jeg sitter på flyet, er telefonen av. Da er jeg ikke tilgjengelig. Jeg er i flymodus. Vi trenger noen slike steder. Det blir færre av dem. Selv må jeg ha telefonen på døgnet rundt. Det handler om beredskap. Alltid tilgjengelig. Det gjør noe med meg som jeg noen ganger trenger hvile fra. Da hjelper det å gå tur. «Miraklene i St.Fico» inviterer leserne ut på en vandring hvor du som leser opplever selve miraklet. Du kan sitte i godstolen og likevel være på tur inn i det hellige og det alminnelige.

Jeg setter meg godt til rette i flysete på billigste klasse. Der hvor noen mener jeg burde sitte å skamme meg, velger jeg heller å hente fram noen bokskatter. En slik skatt er denne boka som handler om miraklene i den lille italienske landsbyen. Det er en bok jeg gjerne leser flere ganger.

Boken får terningkast syv! Det er jo tross alt mirakler det er snakk om.

Stafettpinnen gis videre til Kian Reme.